

Հարգելի՛ ընթերցող.

ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտը, չհետապնդելով որևէ եկամուտ, իր կայքերում ներկայացնելով հայագիտական հրատարակություններ, նպատակ ունի հանրությանն ավելի հասանելի դարձնել այդ ուսումնասիրությունները:

Մենք շնորհակալություն ենք հայտնում հայագիտական աշխատասիրությունների հեղինակներին, հրատարակիչներին:

Մեր կոնտակտները՝

Պաշտոնական կայք՝ <http://www.armin.am>

Էլ. փոստ՝ info@armin.am

«ՄԻՏՔ» ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

ԱՎԱԽՔԻ

ՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

ԵՔԻԱԹՆԵՐ

Երևան, 2012

ՀՏԴ 398.2
ԳՄԴ 82.3(0)
Ջ 360

*ԿԱԶՄՈՂՆԵՐ՝
պատմական գիտությունների թեկնածուներ
Վահե ՍԱՐԳՍՅԱՆ, Էդուարդ ԱԲՐԱՀԱՄՅԱՆ*

ԳԻՐՔԸ ԼՈՒՅՍ Է ԸՆԾԱՅՎԵԼ ՀՀ ՍՓՅՈՒՌՔԻ
ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԱԶԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ

Գրքի հրատարակման նյութական ծախսերը հոգացել է «Էլիտ Գրուպ» ՓԲԸ-ի գլխավոր տնօրեն Արմեն Մկոյանը

Զավախքի ժողովրդական հեքիաթներ / «Միտք» վերլուծական կենտրոն,
Ջ 360 Կազմ.՝ Վ. Սարգսյան, Է. Աբրահամյան.-Եր.:«Միտք» վերլուծական կենտրոն, 2012. 72 էջ:

Ներկայացվող ժողովածուում առաջին անգամ փորձ է արվել հայ անվանի ազգագրագետների կողմից մինչ օրս գրի առնված և տարբեր գրքերում հրատարակված Զավախքի ժողովրդական հեքիաթներն ընթերցողին ներկայացնել մեկտեղված տեսքով:

ՀՏԴ 398.2
ԳՄԴ 82.3(0)

ISBN 978-99941-2-635-4

© «Միտք» վերլուծական կենտրոն, 2012

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ ԱՅՍ ԳՐՔԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Զավախքի հեքիաթների սույն ժողովածուի հիմքը կազմում են երկու հրատարակություններ: Առաջինը՝ Հայոց Ազգագրական ընկերության Ախալքալաքի մասնաճյուղի կողմից 1911 թ. Ալեքսանդրապոլում հրատարակած «Պատավաշունչ» գրքույկն է, որտեղ տեղ են գտել հայ նշանավոր ազգագրագետ և բանահավաք Ե. Լալայանի կողմից գրի առնված Զավախքի ժողովրդական չորս հեքիաթներ: Երկրորդը՝ ՀՍՍՌ ԳԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի կողմից հրատարակած «Հայ ժողովրդական հեքիաթների» IV հատորն է, որտեղից վերցրել ենք Զավախքի ժողովրդական հեքիաթների մնացած չորս գործերը:

Չնայած «Հայ ժողովրդական հեքիաթների» IV հատորում Զավախքի ժողովրդական բոլոր ութ հեքիաթների տեղ գտնելուն, մենք նպատակահարմար ենք գտել չորս հեքիաթները վերցնել հիշյալ «Պատավաշունչ» ժողովածուից, քանի որ այն հրատարակվել է հեղինակի՝ Ե. Լալայանի կենդանության օրոք և լեզվառճային առումով ավելի հարագատ է Զավախքի բարբառին: Բացի այդ, ՀժՀ IV հատորի նշյալ չորս հեքիաթները նույնպես արտատպվել են «Պատավաշունչից»:

Մնացյալ չորս հեքիաթներից, որոնք վերցված են «Հայ ժողովրդական հեքիաթների» IV հատորից, երեքը ՀՍՍՌ ԳԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտը հրատարակել է արխիվային ձեռագրերի հիման վրա: Այդ ձեռագրերը պահպանվում են Բանահյուսական արխիվում (Երվանդ Լալայանի ֆոնդ, գործ 1, N 899), վերջիններիս վրա դրված է «Ե. Լալայանի խմբարշավ» կնիքը: ՀժՀ IV հատորի մեկ հեքիաթ էլ, որը զետեղել ենք սույն գրքույկում, իր հերթին արտատպված է «Ազգագրական հանդեսից» (19-րդ զիբը, էջ 158): Հեքիաթը գրի է առել Ե. Լալայանը:

Փաստորեն, սույն պատկերագրող գրքույկում տեղ են գտել մինչ այժմ գրի առնված և տարբեր կերպ հրատարակված Զավախքի ժողովրդական ութ հեքիաթներ: Վերջիններիցս հինգը գրի է առել Հայոց մշակույթի հենասյուներից մեկը հանդիսացող ջավախքյան մշակույթի երախտավոր, Զավախքի ազգագրության և բանահյուսության մեծ նվիրյալ Երվանդ Լալայանը, իսկ մնացյալ երեքը գրի են առնվել վերջինիս կողմից 1911-1916 թթ. ղեկավարած խմբարշավի արդյունքում՝ հայ ժողովրդական բանահյուսության այլ նվիրյալների կողմից: «Էրզրումում մարդ չեղավ, Ստամբոլում աղա էղավ» վերնագիրը կող հեքիաթը չի ներառված ՀժՀ IV հատորի «հիմնական տեքստեր» բաժնի Զավախքի հեքիաթների շարքում, այստեղ կա միայն յոթ հեքիաթ: Նշված հեքիաթը հատորի խմբագիրը տեղադրել է նույն գրքի «1-ին հավելված» բաժնում («1-ին հավելված» բաժնում զետեղված են այն հեքիաթները, որոնք բովանդակությամբ թույլ են, չունեն գեղարվեստական-պատմողական այն վարպետությունն ու արժեքը, ինչ-որ հիմնական տեքստեր բաժնինը): «Կախարդ Արապը» հեքիաթը վերցրել ենք ոչ թե ՀժՀ IV հատորի «հիմնական տեքստեր» բաժնի Զավախքի հեքիաթների շարքից, այլ նախընտրել ենք նույն հեքիաթն արտատպել «2-րդ հավելվածից» (այստեղ զետեղված են հատորի հիմնական տեքստերից վերցրած՝ յուրաքանչյուր խմբից մեկական հեքիաթ, տվյալ տեղավայրի խոսվածքի ձևաբանական ու արտասանական առանձնահատկությունների գիտական ճշգրիտ տառադարձությամբ):

Գիրքը կազմելիս հավատարիմ չենք մնացել ՀՄՄՌ ԳԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի «Հայ ժողովրդական հեքիաթներ» հատորյակի՝ հեքիաթների դասավորման սկզբունքին, այն է՝ սկզբում դնել հրաշապատում (կախարդական), ապա իրապատում (կենցաղային) հեքիաթները: Գրքում հեքիաթները դասավորել ենք՝ սկզբում բնագրային հերթականությամբ դնելով «Պատավաշնչի», այնուհետև մնացյալ՝ ՀՇՀ IV հատորյակից արտատպվող հեքիաթները: Հակառակ սրան՝ բոլոր հեքիաթներն արտատպելիս վերջիններս չենք ենթարկել որևէ խմբագրական, սրբագրական, լեզվաոճական կամ այլ կարգի փոփոխման: Հեքիաթներն արտատպված են «Պատավաշնչից»՝ այնպես, ինչպես կան, պահպանել ենք նաև ՀՇՀ IV հատորի խմբագրական կոլեգիայի և կազմողների բոլոր մշակումներն ու իրականացված խմբագրական-սրբագրական աշխատանքները:

Վերջում ավելացնենք, որ սույն ժողովածուի յուրաքանչյուր հեքիաթի վերջում ՀՇՀ IV հատորից արտատպել ենք տվյալ հեքիաթի անձնագիրը, որի միջոցով ընթերցողը մանրամասն տեղեկություններ կստանա հեքիաթի ստեղծման թվականի, վայրի, գրի առնողի, հրատարակման աղբյուրի, բարբառային տեսակի և այլնի մասին: Քանի որ «Պատավաշնչում» չկան այդպիսի անձնագրեր, ապա այդ չորս հեքիաթների անձնագրերը նույնպես վերցրել ենք ՀՇՀ IV հատորից: Անձնագրերն արտատպելիս՝ վերջիններիցս կրճատել ենք այն մասերը, որոնք տվյալ հեքիաթի այուժեն համեմատում են կամ նմանեցնում ինչպես IV, այնպես էլ նախորդ հատորներում տեղ գտած այլ շրջանների ժողովրդական հեքիաթների հետ:

Զավախքի ժողովրդական բանահյուսության այս եզակի գանձերը, որոնք պահպանել և մեր մշակույթի երախտավորներին է պահ տվել ջավախահայությունը, իրենց մեջ պարունակում են վերջինիս նիստ ու կացի, կենցաղի, տարբեր սովորույթների ու հավատալիքների բոլոր արտահայտչաձևերը: Մյուսեներում ամենուր գերիշխում է արդարությունը, որն արտահայտված է թագավորի, արդար դատաստանների, դավաճաններին, չարերին անխնա պատժելու իրողությունների տեսքով: Այսպիսի հեքիաթների առկայությունը վառ ապացույցն է այն բանի, որ արդարություն կոչված վեհ ու մարդկային զգացումն ի սկզբանե արմատացած է եղել ջավախահայության գիտակցության մեջ, զգացում, որը ծնվելով յուր էթնիկ բնօրրանում ապրող հայ ազգի այդ հատվածի հետ՝ ապրում է նրանից անբաժան:

Ի վերջո՝ այս հեքիաթներն անփոխարինելի շտեմարան են նրանց համար, ովքեր կուզենան առավել մոտիկից ծանոթանալ հայոց մայր բարբառներից մեկի՝ «կը» ճյուղին պատկանող Կարնո հիասքանչ բարբառի հետ, որից քիչ է տարբերվում Զավախքի (Ախալցխա-Ախալքալաք-Օալկայի) գավառաբարբառը:

պ.գ.թ. Վահե ՄԱՐԳՍՅԱՆ

ԱՆԹԻՈՒ ԱՇԽԱՐՔ ԷՐԹՅՈՂ ՏՂԱՆ

ըլլի կը չի ըլլի՝ մէ թաքաւորն գըլլի: Ատիկ կու-
նենայ կը իրեք տղայ: Տղաքն օր հասնին կը՝
թաքաւորը կըսէ կը թը՝ էկէք դայեօղներդ ցկէք,
ուն դուռն օր ընկաւ՝ անոր աղջիկը առնենք
ծեգի: Գուգան ցկեն կը, մենծիմը գըյնի կը մէ
հարըստիմ, միջնակիմը՝ մէ իշխընիմ դուռ, ատոնց
աղջիկները կամեն: Պատըկիմը կերթայ ծովին դրաղը մէ
գորտիմ՝ փոր խրի կը: Տղան կերթայ տեսնի կը գորտը,
կըսէ. «Յըլպտ իմ բաղդս ա աս էր», վերցընէ դնէ կը
եաղլուխիմ՝ մէջ բերէ կը հօրը: Յարը հորստիկը վրան ու
գուգէ օր տղին գլխատել տայ. իշխընները, մարը մէջ
գըյնին, թաքաւորին հերսը գիջեցնեն: Տղան աղաչէ կը թը՝
գորտը մէ օթախմ՝ ցկեն, էրթայ մնայ: Տանին մէ մունտառ
օթախմ՝ ցկեն կը վար: Տղան մէկալ օրը գուգայ օր գորտը
տեսնի, սիրտը քաշէ կը, չի համբիրէ, տեսնի կօր ան
մունտառ օթախը հայլի է դառէ, գորտն ա մէ քօշան
քուչուրեր է: Կամնէ անմէն ինչ, խառնէ կը իրար ու գելէ
դուս, դառն յետևը պահ մտնի կը, ծակէն կաշէ: Մէմա տեսնի
կ'օր գորտը վրայէն փոստը ցկեց ու էրկնայիմ լուս աղջիկմ՝
դառաւ: Անոր շախւէն մութ պատերը լուս տուին: Յըմը
ջանմասն տղայ, դուռը բանայ ու վազգէ գրկէ ատոր. ատիկ
չաշմիշ գլլի օր փախչի էրթայ փոստն հագնի, տղան
անորէն առաջ խլէ կը փոստն ու ցըկէ կը թնդիր, վառէ կը:
Արթը գլլին մարթ ու կնիկ, իրար հետ սիրով ապրին կը:

Սէ օրմ՝ թաքաւորը տեսնի կ'օր իրեն ղոնախանին մէ

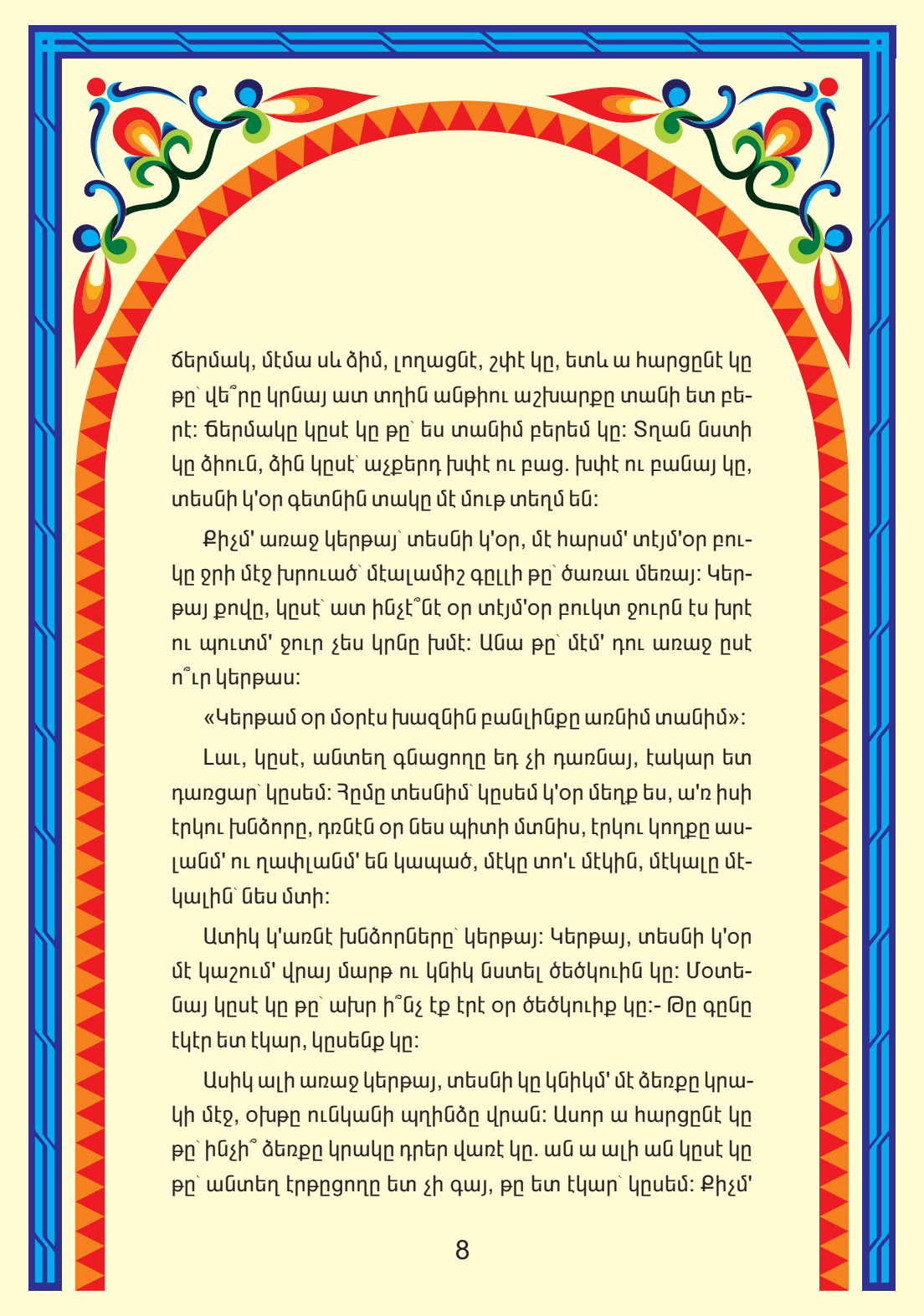
շաւիսմ' է դիպէ. մարդ դրկէ կ'օր իմանան թը աղ ինչէն է: Կերթան, գուգան թը՝ դոնախանին դէմը մէ աղջիկմ' է կայնէ, անպէս աղջիկմ' օր՝ սաղ աշխրքին մէջը անգըտնուելիք, լուսն էրեսէն կաթէ կը. առ շաւիսը անորէն է դիպէ: Թաքաւորը դուս գելլէ տեսնի կը աղ աղջկան՝ խելքը գլխէն կերթայ, սիրտը խմէ կը՝ հըմը ինչ էնես օր իրեն հարսն է: Օրմ' էրկուս՝ ատիկալ գաւթ չի ըլլի, միտքը դնէ կ'օր տղին գլխը աղէ ու ատոր ինքը առնէ: Կանչէ կը տղին, կըսէ. «Դու պիտի էրթաս ընծի անպէս չատըրմ բերես օր՝ սաղ դոշունս տակը հաւքի, թը չը՝ գլխդ կռռել կուտամ: Տղան հասկընայ կը բանը, մուրըր գըյնի ջանը. խեղճ ու սէֆիլ գուգայ տուն. օ սահաթ կնիկը դէմ կը վագգէ, փաթթուի կը վիզը, հարցընէ կը թը՝ ընչի՞ է տխրէ: Ան ա բան չի պահէ, կըսէ կը թը՝ թաքաւորը իրմէն անպէս չատըրմ ուզեց, օր սաղ դոշունը մէջը հաւքի: «Աման, կըսէ կնիկը, առ ա բան է՛ ու, քընը խանուն մարիկիս ըսէ թը՝ աղջիկդ ձեր պգտի չատըրը ուզեց, առ տար իրեն»: Ասիկ կերթայ ծովին քեանարը, կանչէ կը խանուն մարիկին: Մէ խանուն խաթուն կնիկմ' գելլէ դուս: Ասիկ կըսէ կը թը՝ ձեր աղջիկը ձեր պգտի չատըրը ուզեց: Լա՛ւ, կըսէ կնիկը, սըկի կը ջրին տակն ու մէն ա գելլէ երեսը, մէ դոճա չատըրմ՝ կուտայ փեսին: Փեսան շնորհակալ գլլի, ուրախ ուրախ կառնէ, տանի կը թաքաւորին, թաքաւորը չատըրը գարնել կուտայ, սաղ դոշունը մէջը թօփ գլլի, կէսն ա բաց կը մնայ: Թաքաւորը մաթ մնայ կը: Նորէն կանչէ կը քովը՝ կըսէ թը՝ պտի թեզմ' էրթաս, կակլի մեծութեան մառջանմ բերեմ, թը չը՝

գլխիդ կռռել կուտամ:

Ասիկ կենա խեղճ ու սէֆիլ գուգայ կը տուն. կնիկը գիմանայ՝ կենա մօրը քովը դրկէ կը: Փեսան կերթայ ծովին քեանարը կանչէ կը զոնքնչին դուս, աղաչէ կ'օր մէ հատմ' կակլի մեծութեան մառճանմ' տայ: Ա ա կըսէ կը թը՝ ասպէս գընը՝ մէ դեմ՝ ռաստ գուգայ, իմ կողմէս ըսէ անոր՝ կուտայ կը: Ասիկ ցըցուցած ճամփով կերթայ կը, մէ դոճա դեմ՝ ռաստ գուգայ, կըսէ խանում մարիկն ըսաց օր ինձի կակլի մեծութեան մէ մառջանմ' տաս: «Լաւ, կըսէ դեք, քալէ կնկանըս քովը տամ»: Քիչմ' կերթան, տեսնին կ'օր մէ ուրիշ դեմ՝ է մստէ, մէ ծիծը ցկերը է մէ ուսը՝ մէկալը մէկալ ուսը, փութմ' ա դուրդուշուն ցկեր է բերանը չթըր-չթըր ծամէ կը: Աս դեք քաշէ կը թուրն ու կնկանը գլխիդ կռռէ կը. կռռիլը գիմանայ՝ արունը կակլի մեծութեան մառջան կռռած թապլէ կը:

«Տէ՛, կըսէ դեք, ժողվէ ինչքան գուգես»: Ասիկ ծոցն ու ջեբերը լըլէ կը, կըսէ. «Յերիք է, ալ տեղ չունիմ»: Ադ վախթը դեք ծոցն հանէ կը եսփրադմ' ու քսէ կը կնկանը գլխուն. կնիկը օ սահաթ սաղնայ կ'ու ծամէ կը ծութը: Տղան ուրախ ուրախ գուգայ, քանիմ մառջան կուտայ կը թաքաւորին: Թաքաւորը դիս կատողի կը, կանչէ, կըսէ կը թը՝ մարըդ օր մեռաւ խագնին բալնեստանը հետը տարաւ, պիտի էրթաս, բերես, թը չը՝ սաղ տեղդ անկաճդ թողնիմ կը: Տղան կենա կերթայ ծովին քեանարը, խանում մարիկին կանչէ կը դուս, կաղաչէ օր իրեն մէկալ աշխարքը դրկէ, էրթայ մօրեն խագնին բանլինքը բերէ: Խանում մարիկը դուս հանէ կը կարմիր,

Ճերմակ, մեծա սև ձիւմ, լողացնէ, շփէ կը, ետև ա հարցընէ կը
թը՝ վե՞րը կրնայ ատ տղին անթիու աշխարքը տանի ետ բե-
րէ: Ճերմակը կըսէ կը թը՝ ես տանիմ բերեմ կը: Տղան նստի
կը ձիւմ, ձիւմ կըսէ՝ աչքերդ խփէ ու բաց. խփէ ու բանայ կը,
տեսնի կ'որ գետնին տակը մէ մուք տեղմ են:

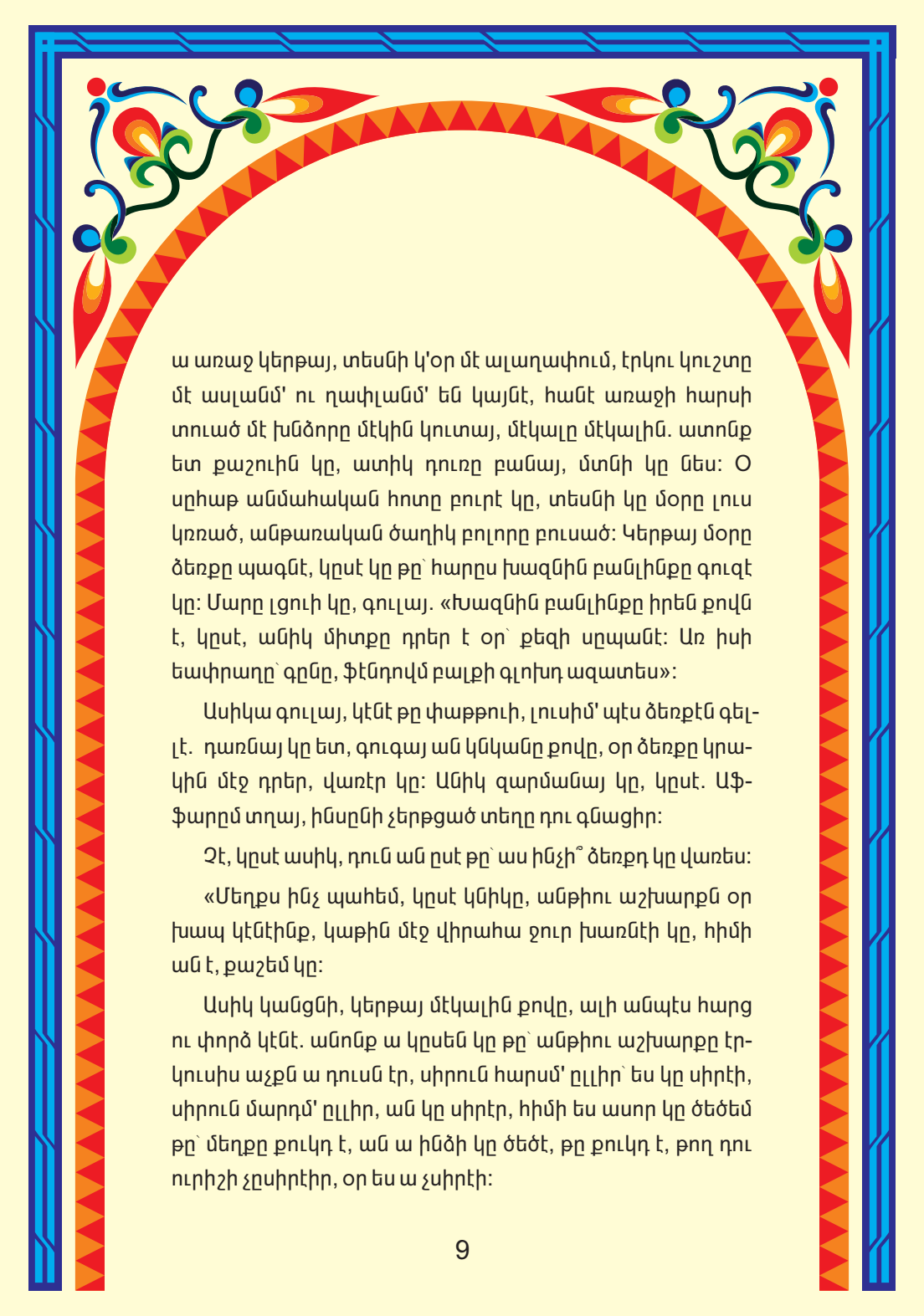
Քիչմ' առաջ կերթայ՝ տեսնի կ'որ, մէ հարսմ' տէյմ'որ բու-
կը ջրի մէջ խրուած՝ մէալամիշ գըլլի թը՝ ծառաւ մեռայ: Կեր-
թայ քովը, կըսէ՝ ատ ինչէ՞նէ օր տէյմ'որ բուկտ ջուրն ես խրէ
ու պուտմ' ջուր չես կընը խմէ: Անա թը՝ մեմ' դու առաջ ըսէ
ո՞ր կերթաս:

«Կերթամ օր մօրես խազնին բանլինքը առնիմ տանիմ»:

Լաւ, կըսէ, անտեղ գնացողը եղ չի դառնայ, էակար ետ
դառցար՝ կըսեն: Հըմը տեսնիմ՝ կըսեն կ'որ մեղք ես, ա'ռ իսի
երկու խնձորը, դմեն օր նես պիտի մտնիս, երկու կողքը աս-
լանմ' ու դափլանմ' են կապած, մէկը տո'ւ մէկին, մէկալը մէ-
կալին՝ նես մտի:

Ատիկ կ'ամեն խնձորները՝ կերթայ: Կերթայ, տեսնի կ'որ
մէ կաշում՝ վրայ մարթ ու կնիկ նստել ծեծկուին կը: Մօտե-
նայ կըսէ կը թը՝ ախր ի՞նչ էք էրէ օր ծեծկուիք կը: - Թը գընը
էկեր ետ էկար, կըսենք կը:

Ասիկ ալի առաջ կերթայ, տեսնի կը կնիկմ' մէ ձեռքը կրա-
կի մէջ, օխթը ունկանի պղինձը վրան: Ասոր ա հարցընէ կը
թը՝ ինչի՞ ձեռքը կրակը դրեր վառէ կը. ան ա ալի ան կըսէ կը
թը՝ անտեղ էրթըցողը ետ չի գայ, թը ետ էկար՝ կըսեն: Քիչմ'

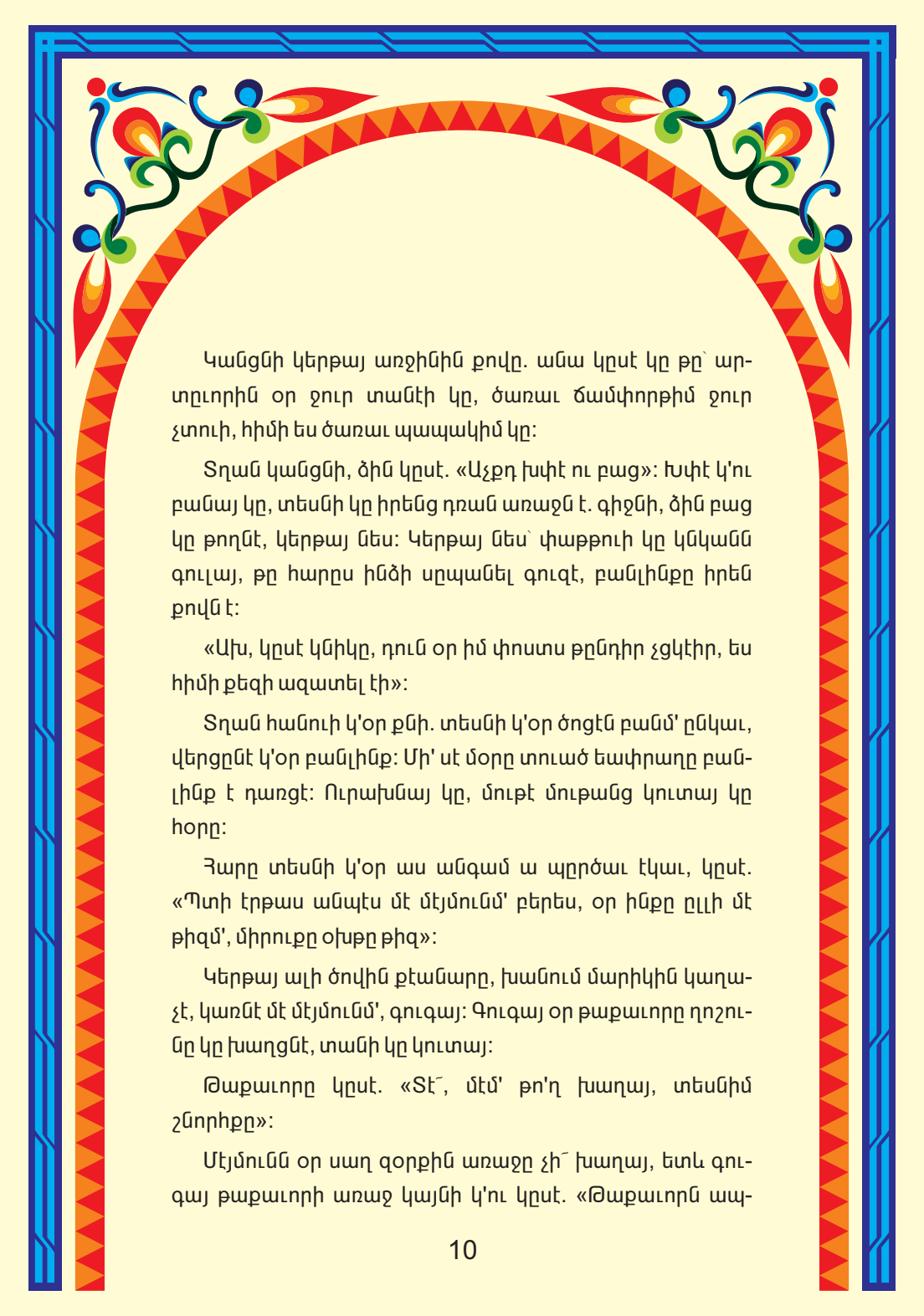
ա առաջ կերթայ, տեսնի կ'օր մէ ալաղափում, էրկու կուշտը մէ ասլանմ՝ ու դափլանմ՝ են կայնէ, հանէ առաջի հարսի տուած մէ խնծորը մէկին կուտայ, մէկալը մէկալին. ատոնք ետ քաշուին կը, ատիկ դուռը բանայ, մտնի կը նես: Օ սըհաթ անմահական հոտը բուրէ կը, տեսնի կը մօրը լուս կռած, անթառական ծաղիկ բոլորը բուսած: Կերթայ մօրը ձեռքը պագնէ, կըսէ կը թը՝ հարըս խագնին բանլինքը գուզէ կը: Մարը լցուի կը, գուլայ. «Խագնին բանլինքը իրեն քովն է, կըսէ, անիկ միտքը դրեր է օր՝ քեզի սըպանէ: Առ իսի ետփրաղը՝ գըմը, ֆէնդովմ բալքի գլոխդ ազատես»:

Ասիկա գուլայ, կենէ թը փաթթուի, լուսիմ՝ պէս ձեռքէն գելլէ. դառնայ կը ետ, գուզայ ան կնկանը քովը, օր ձեռքը կրակին մէջ դրեր, վառէր կը: Անիկ զարմանայ կը, կըսէ. Աֆֆարըմ տղայ, ինսընի չերթցած տեղը դու գնացիր:

Չէ, կըսէ ասիկ, դուն ան ըսէ թը՝ աս ինչի՞ ձեռքդ կը վառես:

«Մեղքս ինչ պահեմ, կըսէ կնիկը, անթիու աշխարքն օր խապ կենէինք, կաթին մէջ վիրահա ջուր խառնէի կը, հիմի ան է, քաշեմ կը:

Ասիկ կանցնի, կերթայ մէկալին քովը, ալի անպէս հարց ու փորձ կենէ. անոնք ա կըսեն կը թը՝ անթիու աշխարքը էրկուսիս աչքն ա դուսն էր, սիրուն հարսմ՝ ըլլիր՝ ես կը սիրէի, սիրուն մարդմ՝ ըլլիր, ան կը սիրէր, հիմի ես ասոր կը ծեծեմ թը՝ մեղքը քուկդ է, ան ա ինձի կը ծեծէ, թը քուկդ է, թող դու ուրիշի չըսիրէիր, օր ես ա չսիրէի:

Կանցնի կերթայ առջինին քովը. անա կըսէ կը թը՝ արտուրորին օր ջուր տանէի կը, ծառաւ ճամփորթիմ ջուր չտուի, հիմի ես ծառաւ պապակիմ կը:

Տղան կանցնի, ձին կըսէ. «Աչքդ խփէ ու բաց»: Խփէ կ'ու բանայ կը, տեսնի կը իրենց դռան առաջն է. գիջնի, ձին բաց կը թողնէ, կերթայ նես: Կերթայ նես՝ փաթթուի կը կնկանն գուլայ, թը հարըս ինձի սըպանել գուգէ, բանլինքը իրեն քովն է:

«Ախ, կըսէ կնիկը, դուն օր իմ փոստս թընդիր չցկէիր, ես հիմի քեզի ազատել էի»:

Տղան հանուի կ'օր քնի. տեսնի կ'օր ծոցէն բանմ՝ ընկաւ, վերցընէ կ'օր բանլինք: Մի՛ սէ մօրը տուած եսփրաղը բանլինք է դառցէ: Ուրախնայ կը, մութէ մութանց կուտայ կը հօրը:

Հարը տեսնի կ'օր աս անգամ ա պըրծաւ էկաւ, կըսէ. «Պտի էրթաս անպէս մէ մէյմուննմ՝ բերես, օր ինքը ըլլի մէ թիզմ՝, միրուքը օխթը թիզ»:

Կերթայ ալի ծովին քեանարը, խանուն մարիկին կաղաչէ, կառնէ մէ մէյմուննմ՝, գուգայ: Գուգայ օր թաքաւորը դոշունը կը խաղցնէ, տանի կը կուտայ:

Թաքաւորը կըսէ. «Տէ՛, մէմ՝ թո՛ղ խաղայ, տեսնիմ շնորիքը»:

Մէյմունն օր սաղ գօրքին առաջը չի՛ խաղայ, ետև գուգայ թաքաւորի առաջ կայնի կ'ու կըսէ. «Թաքաւորն ապ-

ռաստ կենայ, հարն օր օրդուն աշխատի սըպանէ, անոր
ի՛նչ պատիժ պիտի տրուի»:

Թաքաւորը կարմրի կը, հըմը ի՞նչ պիտի էնէ, սաղ դո-
շունը իրեն կաշէ:

«Ինչ օր գուզես», կըսէ:

«Թո՛ղ քար կռռի», կըսէ մէյմունը:

Օ՛ սահաթ թագաւորը քար կռռի կը:

Ղոշունն օր ատ հրաշքը տեսնի կը, ճուայ կը թը՝ տղին
թաքաւոր գուզենք: Արթղ ատ տղան կնկանը կառնէ, թա-
քաւոր նստի կը:

Անոնք հասան իրենց մուրազին, դուք ա հասնիք ձեր մու-
րազին:

ԷՐԿՈՒ ԱՆՊԱՐ

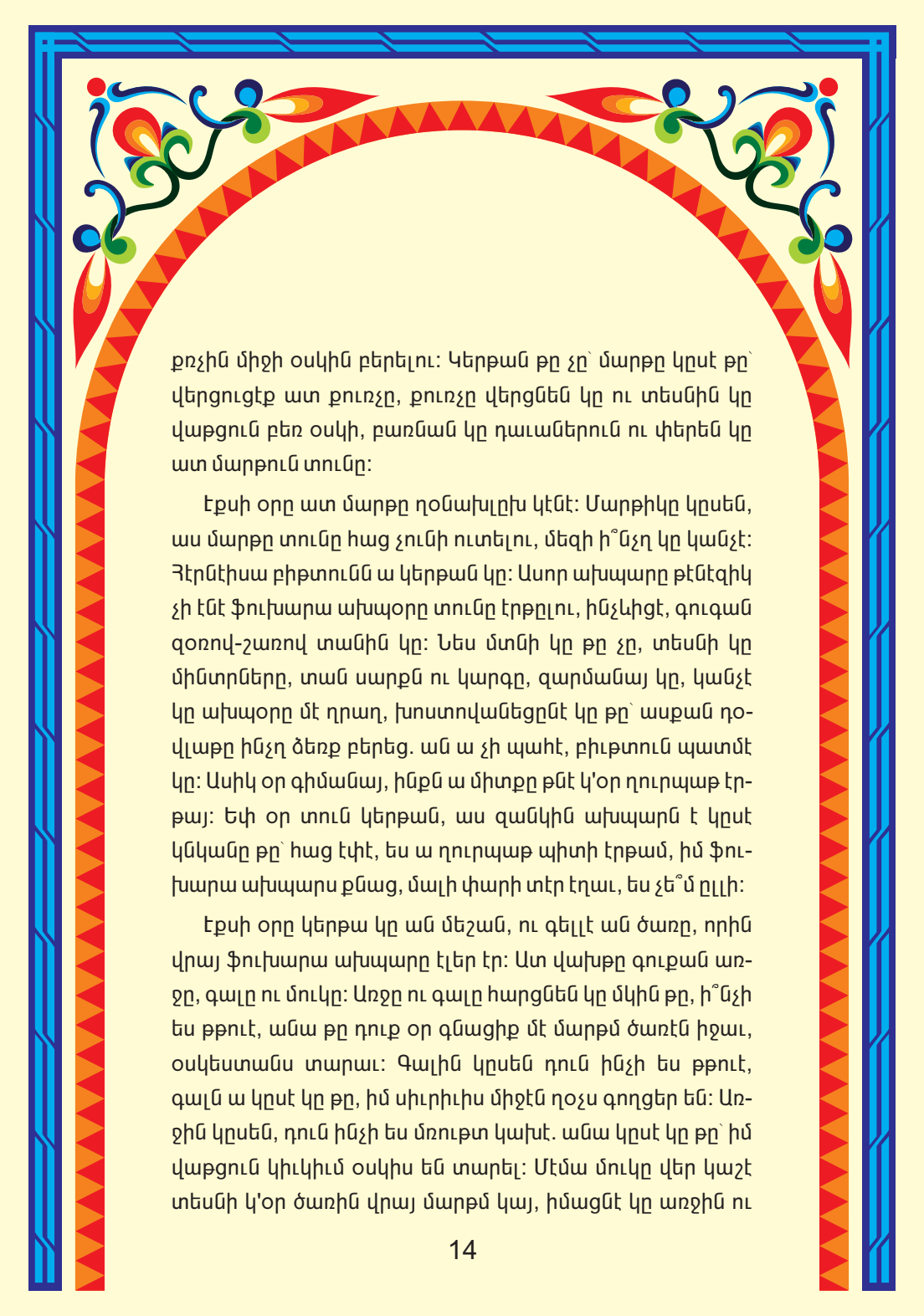

ըլլի չի ըլլի էրկու ախպար գըլլի. մէկը զանկին, մէկալը ֆուխարա: Ֆուխարին ալուրը պարպի կը, կերթայ զանկին ախպօրէն մէ մաղմ ալուր գուզէ կը, թը, ախպար, մէ մաղմ ալուր տո՛ւ, դուրպէթ էրթամ բերենմ, կուտամ կը: Ախպարը կըսէ կը, թը դուն տակդ փախուցեր պրծեր ես, էտն ո՞ւրտից պիտի տաս: Ֆուխարա ախպարը տուն կերթայ, կըսէ կնկանը, թէ աղջի, ե՛լ, ալէ ամբարին քեօշաները ու մէկ էրկու հացմ էրա՛, ես ֆէլս փոխել եմ, դուրպաթ պիտի էրթամ, փարայ վաստկեմ: Կնիկը կալէ ամբըրին քեօշաներն ու մէ հացմ կեփէ, մարթը կառնէ ատ հացմ ու գըլնի ճամփայ: Կերթա՛, կերթայ հասնի կը մէշիմ, գելլէ մէ ծառիմ: Քիչմ կենայ կը, կաշէ օր մէ առջմ, գալըմ՝ ու մէմա մէ մուկմ: Գուքան կը ատ ծառին տակ: Ատոնք բիչմ հանգչին կը օրա՝ բանը եարանութեան գարնեն կը, առջմ ու գալը կըսեն մկին թը՝ հէջ ի՞ջ ունիս, մուկ ախպար: Մուկն ա կըսէ թը՝ կոտովմ՝ մէմ օսկի ունիմ աս ծառին տակը: Գալին կըսեն թը՝ դու ի՞նչ ունիս, գալն ա կըսէ թը, անտեղ մէ սիւրիւմ օջիսար ունիմ, անոնց մէջը, մէ դօջմ կայ, հըմը՝ անպէս մէ դօջմ է, օր, ինչ հիւանդ ա օր ըլլի, անոր քեալլան ուտէ, մէկէ մէկ գելլէ, լաւնայ կը: Առջին կըսեն. Դու ինչ ունիս. ան ա թը՝ ես ան քռչին մէջ վաթցուն գիւկիւմ օսկի ունիմ: Ատոնք բիթտուն մեր մարթը ծառին վրայ կիմանայ: Եփ օր ատոնք կերթան, մուկը հանէ կը իրան օսկեստանքը արեգըկին ակը չորցընելու: Ատ վախթը մարթը վար կիջնի

ծառէն, զարնէ մկին օթքը կոռռէ կը ու օսկեստանքը կառնէ կերթայ տուն: Ատոր էքսի օրը կերթայ սիրիին միչէն դօշը գողնայ, կուգայ կը տուն: Սապախտանը կանչէ կը թալլալին ու թանպէի կէնէ, թը քընը չարսուն, ճուայ ու ըսէ թը՝ վե՛վ հիւանդ ունի թող բերէ, ես լաւցընեմ կը: Ատ վախթը թաքաւորին աղջիկը շատ հիւանդ գըլլի: Եփ օր թաքաւորը գիմանայ, կանչէ ատ մարթուն իրեն քովը ու կըսէ կը թը՝ թ'էկէր աղջիկս լաւցուցիր, ի՞նչ օր ուզես, կուտամ կը, թը չը լաւցուցիր՝ գլոխըտ կռռեմ կը:

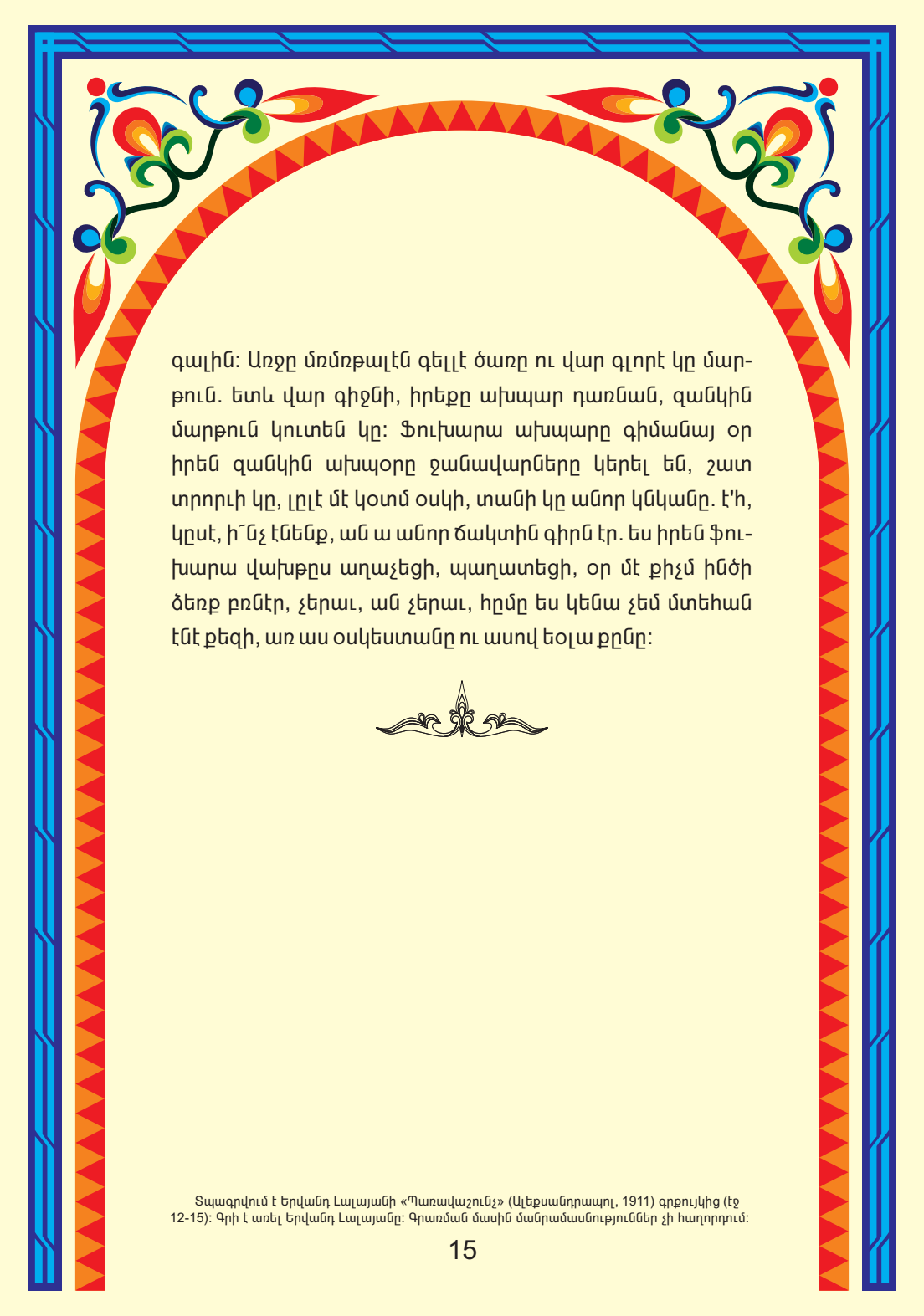
Մարթը, կըսէ կը, թը լաւցնեմ կը: Էքսի օրը ատ մարթըն է, օխթը պղինձ ջուր կը տաքցընէ ու անքան կը եռցընէ, օր օխթը պղինձ ջուրը մէ պղինձմ դառնայ կը: Ետն ատ մարթը փերել կուտայ թաքաւորի աղջկանը, լողացնէ կը ատ ջրով, պառկեցնէ կը, փերէ ատ դօշին գլոխը կուտեցնէ: Էրկու օր էտն ատ մարթը կերթայ կը թաքաւորին դօնաղ, օր տեսնի թը հիւանդը ինչղ է: Թաքաւորը տեսնելուն պէս հրամմէ հրամմե՛ով մես տանի, մստեցնէ կը, մէ լաւմ պատիւ կուտայ, ետն կըսէ կը թը, տէ մուրատ ուզէ, մուրատ տամ: Աս մարթը կըսէ կը թը իմ մուրատս քու սաղութենղ է. եփ օր թաքաւորը շատ զօռէ կը, արթղ ատ մարթը կըսէ թը՝ ինձի պէտք է վաթցուն դաւա, վաթցուն փետատ, վաթցուն մարթ: Թաքաւորը կըսէ թը ատ հէ՛ջ, դայտով բան ուզէ, մալ, դօվլաթ, փարա ուզէ: Մարթը ջուղապ կուտայ թը՝ թաքաւորն ապռաստ կենայ, ուրիշ բան չեմ ուզէ: Թաքաւորը հրամայէ կը թը չէ, ձեռաց բիթտուն ուզածնա կուտան կը ու ատ մարթը կերթայ

քռչին միջի օսկին բերելու: Կերթան թը չը՝ մարթը կըստ թը՝ վերցուցէք ատ քուռչը, քուռչը վերցնեն կը ու տեսնին կը վաթցուն բեռ օսկի, բառնան կը դաւաններուն ու փերեն կը ատ մարթուն տունը:

Էքսի օրը ատ մարթը ղօնախլըխ կենէ: Մարթիկը կըսեն, աս մարթը տունը հաց չունի ուտելու, մեզի ի՞նչը կը կանչէ: Յերնէխա բիթունն ա կերթան կը: Ասոր ախպարը թենէզիկ չի էնէ ֆուխարա ախպօրը տունը էրթըլու, ինչկիցէ, գուգան զօռով-շառով տանին կը: Նես մտնի կը թը չը, տեսնի կը մինտրները, տան սարթն ու կարգը, զարմանայ կը, կանչէ կը ախպօրը մէ դրաղ, խոստովանեցընէ կը թը՝ ասքան դօ-վլաթը ինչը ծեռք բերեց. ան ա չի պահէ, բիւթտուն պատմէ կը: Ասիկ օր գիմանայ, ինքն ա միտքը թնէ կ'օր դուրպաթ էրթայ: Եփ օր տուն կերթան, աս զանկին ախպարն է կըստ կնկանը թը՝ հաց էփէ, ես ա դուրպաթ պիտի էրթամ, իմ ֆուխարա ախպարս քնաց, մալի փարի տէր էղաւ, ես չե՞մ ըլլի:

Էքսի օրը կերթա կը ան մեշան, ու գելլէ ան ծառը, որին վրայ ֆուխարա ախպարը էլեր էր: Ատ վախթը գուքան առջը, գալը ու մուկը: Առջը ու գալը հարցնեն կը մկին թը, ի՞նչի ես թթուէ, անա թը դուք օր գնացիք մէ մարթմ ծառէն իջաւ, օսկեստանս տարաւ: Գալին կըսեն դուն ինչի ես թթուէ, գալն ա կըստ կը թը, իմ սիւրիւիս միջէն ղօչս գողցեր են: Առջին կըսեն, դուն ինչի ես մռութ կախէ. անա կըստ կը թը՝ իմ վաթցուն կիւկիւմ օսկիս են տարել: Մէմա մուկը վեր կաշէ տեսնի կ'օր ծառին վրայ մարթմ կայ, իմացնէ կը առջին ու

գալին: Առջը մոմթալէն գելլէ ծառը ու վար գլորէ կը մարթուն. ետև վար գիջնի, իրեքը ախպար դառնան, զանկին մարթուն կուտեն կը: Ֆուխարա ախպարը գիմանայ օր իրեն զանկին ախպօրը ջանավարները կերել են, շատ տրորւի կը, լըլէ մէ կօտմ օսկի, տանի կը անոր կնկանը. է՛հ, կըսէ, ի՛նչ էնենք, ան ա անոր ճակտին գիրն էր. ես իրեն ֆուխարա վախթըս աղաչեցի, պաղատեցի, օր մէ քիչմ ինծի ձեռք բռնէր, չերաւ, ան չերաւ, հըմը ես կենա չեմ մտեհան էնէ քեզի, առ աս օսկեստանը ու ասով եօլա քըմը:

ՕՍՆԱԿՅ

Ուրի չի ուրի մէ տղան գըրի. աս տղան կանի կը
հորը եախան, թը՝ ուզես չուզես թաքաւորին
աղջիկը ինծի համար պիտի ուզես:

«Օղո՛ւ, կըսէ հարը, խելքտ գլոխտ ժողուէ,
եօրդնիտ գեօրա օտւիտ էրկնցու, դո՛ւ վէ՛վ,
թաքաւորը վէ՛վ: Թաքաւորը հէչ քեզի աղջի՞կ կուտայ.
գլոխ գալու բա՞ն է»: Հարը տեսնի կ'օր տղան ծուօ է էղէ
ջանին կպէ՝ հոքին խալաս էնէլու խաթեր, գելլէ կերթայ
խնամախօսութեան քարին կը նըստի: Թաքաւորը խնտայ
կը վրան ու գլխէն դէաֆ էնելու համար կըսէ թը՝ էկէր տղատ
սև ու ճերմակը բերեց, կուտամ կը:

Հարը փոր-փոշման քուքայ տուն: Քուքայ տուն՝ տղին
կըսէ թը՝ քեզի չըսի՞ հալիտ կեցի. տիա թափիտ դրեց, ըսաց
թը՝ էկէր սև ու ճերմակը բերէ, կուտամ կը:

- Լա՛ւ, կըսէ տղան, քալէ ինծի մէ տեղմ նօքար տու, աչ-
խատիմ սև ու ճերմակը փերեմ:

Ատոնք էրկուսը գելլեն կերթան, շատն ու քիչը Աստուած
գիտէ, կերթան մէ պաղ ախպրին ռաստ քուքան: Վրայ
գըրնին մէ կուշտմ ջուր խմեն կը ու օխխա՛յ կենեն: Օխխա՛յ
կենեն թը չը՝ ախպրին ալէն մէ էխտիար հալտորմ դուս
քուքայ կը ու կըսէ թը ինչի՞ կանչեցիք: Ատոնք զարմանան
կը ու կըսեն թը՝ վէ՞վ քեզի կանչեց: Թը՝ դուք Օխխա՛յ
չըսի՞ք. իմ անունս Օխխայ է:

- Հա՛, կըսէ հարը, չիտէինք օր քու անունդ Օխխայ է:

- Է, ատ տղատ ո՞ր կը տանիս, հարցնէ կը Օխխայը:

Թը՝ տանիմ կ'օր մէկիմ քով նօքար տամ:

- Ինձէն լաւին քովը չես կրնայ տայ, փէ իմ քովս տու,
կըստ Օխիսայը:

Հարը ըագի գըլլի, հախը կռռէն կը. տղան կուտայ ատոր,
ինքը գելլէ կերթայ: Օխիսայը ատ մանչուն կառնէ, ախպըրին
ակէն կերթայ նես իրան օտան. ինքը նստի կը ու ատոր կըստ
թը՝ առ ինի թարքէն աս թուխթը, ան համայիլը փէ:

Մանչը փերէ կը. Օխիսայը բանձր ձէնով կարթայ կը ու կէ-
նայ կուտայ տղին, օր տեղը թնէ: Ատոր բանը սալթ ատ գլլի:
Օխիսայն օր իրեն թխթերը կարթայ կը, աս տղան անկճները
կախէ՝ լաւ անկաճ կէնէ ու բիթտուն սորվի կը: Ատ Օխիսայը
մէ ըռնտիկ աղջիկմ կուեննայ. ատոր սիրտը կպչի կը աս
տղին. գողտուց խրատ կուտայ թը՝ հարըս օր քեզի հարցնէ
թը բանմ սորվար, չըլլի թը ըսես սորվայ, ան սայթին գլոխտ
գարնէ կը. հէջ մի թւացնէ թը բան գիտես:

Տղին վատան թըմմի կը. հարը քուքայ օր տանի. ուս-
տան տղին հարցնէ կը թը՝ օղուլ, հէջ ինչ սորվար:

Տղան ա թը՝ ինչ սորվեցուցիր, օր ի՞նչ սորվէի:

- Ատպէս է օրա, ել քընը, կըստ Օխիսայն ու տղին ճամփէ
կը: Հարը կառնէ տղին կերթայ:

Կերթայ, ճամփան տղան քիչմ ետ կը մնայ ու մէ հրեղէն
ծիմ դառնայ, քուքայ հօրն առաջը ֆռֆռակը: Հարը «Օվակ,
Օվակ», ձէնէ կը. արի՛ հրեղէն ծիմ է եկէ, բռնենք: Օվակը ծի
է դառէ՝ ո՞ւրտից պիտի գայ: Ձին թռչի կերթայ, ալի տղայ
դառնայ քուքակը հօրը քովը: Հարը վրան նեղենակը թը՝

վե՞ր ջանլամն էիր չքուէ, հրեղէն ձիւն էր եկէ, քովս ըլլէիր, բռնէինք:

- Է, ինչ էնեն, մատս ֆոտ չէի երէ, կըսէ տղան:

Քիչնա կերթան. տղան հօրը կըսէ թը՝ քիչն կամաց քընը ես ահան էկայ: Տղան կենայ ետ կը մնայ, մէ կարմիր կովըն կը դառնայ, կերթայ հօրը քով, տռճիկ տալէն ասթին անթին վազգէ կը: Հարը չապալամիչ գլլի օր բռնէ՝ չի կըրնը. տղին ձէնէ կը, տղայ չկայ: Կովը ձեռքէ գելլէ: Տղան քուքայ, հարը վրան ճուայ, բռռայ կը թը՝ ո՞ւր չքուար, կովմ՝ էկաւ, բռնէինք, ձմեռս բոլ բոլ կթէինք, ուտէինք: Տղան ձէն չի հանէ: Քիչն՝ ա կանցնի՝ սիրուն օչխարմ դառնայ կը, հարը կէնայ չապալամիչ գլլի օր բռնէ՝ չի կըրնը. բիրտան օչխարը տղան դառնայ կը, կաշէ՝ Օվակն է, զարմանայ մնակը: Տղան առաջ քուքայ, կըսէ. «Ափա՛ր, ան հրեղէն ձիւն ու կովնա՛ օր էկան, ես էի. ըշտը ատպէս հիւնրներ եմ սորվէ. կերթանք քաղաք՝ ես կենայ ձի, կով, օչխար գլլիմ՝ դու տար ծախէ, հըմը չըլլի թը գեանը, կրկալը եա կապը հետը տա՛ս. իմացի օր՝ ակէար չտուիր՝ ես կէնայ քուքան տուն. հըմը օր տուիր՝ ալ պրծայ, ինծի ազատուն չիլլի:

Կերթան տուն, տղան հրեղէն ձիւմ՝ գլլի, հարը գեանէն քաշէ տանի կը մեյտանը ծախելու: Հազար ու մէկ միւշտարի թափին կը, սահաթւանմ մէջ ձիւն լաւ գնով ծախուիկը: Հարը գեանը կառնէ քուքայ տուն:

Իրիկուն գլլի, չիլլի, մէնա աշէս տղան պուպո՛ւստ նէս մտաւ: Մէկալ օրը կարմիր կովմ՝ էկաւ, հարը կէնայ տարաւ

լաւ գնով ծախեց, կրկալն առաւ, էկաւ տուն: Տղան իրիկու-
անը կենայ ետ դառձաւ էկաւ տուն:

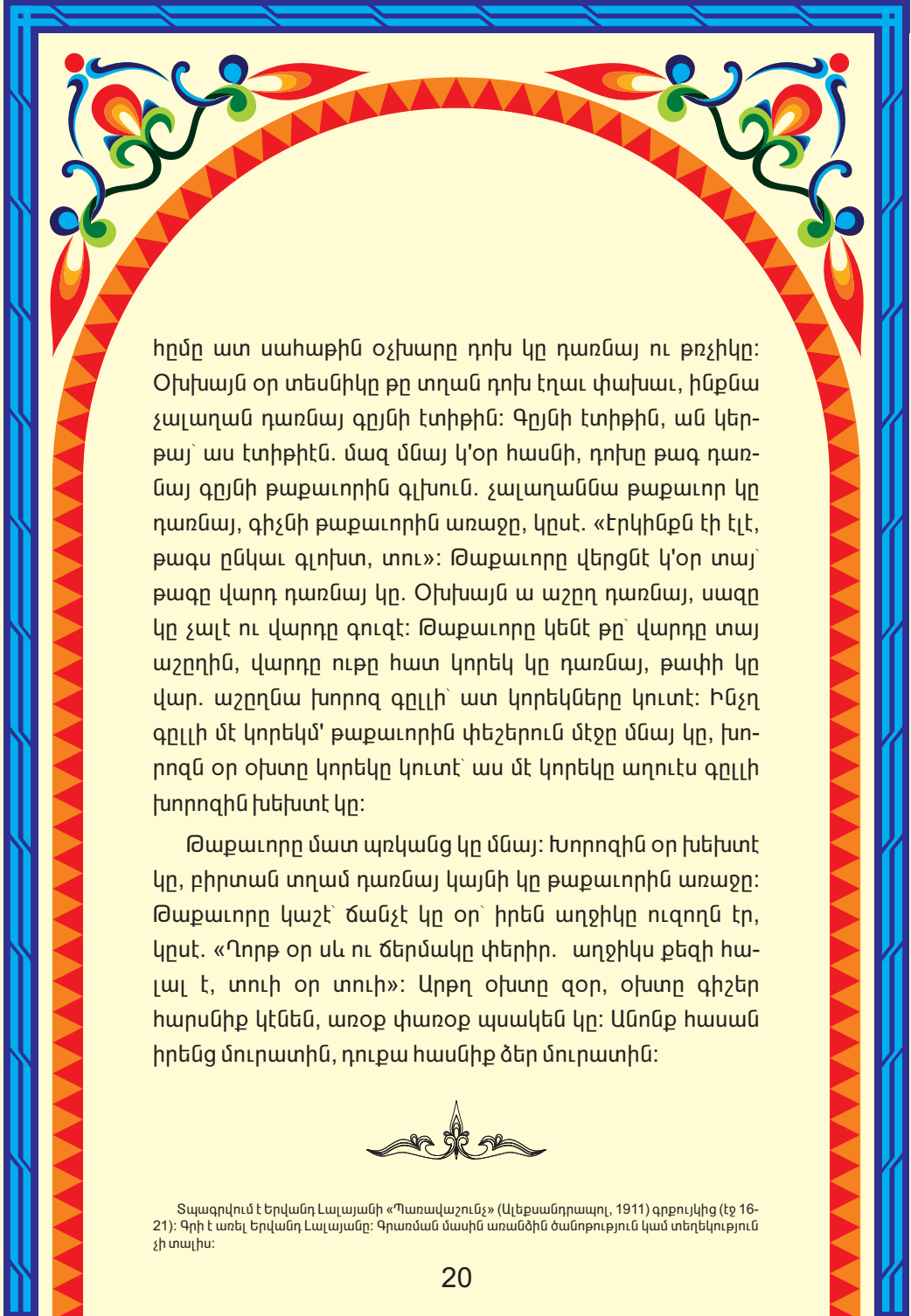
Մէկալ օրը տղան մէ սիրուն օխչարմ դառձաւ, հարը կապը
ցկեց ճիտը, տարաւ մէյտանը: Շէնլիկը էկաւ թոփ էղաւ օչխրին
գլխուն, պագար էրաւ, գին տուեց, ան էր պիտի կապէին
կռռէին մէ ճերմակ միրուք փիր էխտիարմ՝ էկաւ մէկին տաս
գին տուեց, առաւ օչխարը: Մարթը գուզէր օր կապը քանտէ՝
հալտորը չը թողեց: «Չէ, ըսաց մարթը, կապը չեն ծախէ»:

- Ահան քեզի ասքան ա աւելի, ըսաց հալտորը, կապնա տու:

Շէնլիկը վրայ թափաւ՝ թը ատ կապնա ի՞նչ է, օր դողաս
կը վրան, է՛րկու շահու բան, աշխրթին փարան կուտայ,
տու էրթայ: Մարթը մէ անքան խափուի, փարաները կառնէ՝
օչխարը կապը հետը կուտայ, կերթայ: Ատ հալտորը կառնէ
օչխարը, կերթայ ախպրին ակէն նես մտնի կը. դու մի՛ստ
ատիկ Օխխայն է էղէ: «Ես քեզի մարիֆաթ սորվեցուցի, օր
էրթաս աշխարք քանդէ՛ս, կըսէ Օխխայը. աղչի՛ թէգ սաթըրը
բեր, օր ասոր գլոխը գարնեն»: Աղջիկը տեսնի կ'օր իրեն
սիրած տղան է, վագզէ սաթըրը կառնէ պատին ծակը կոխէ
կը, գըյնի ասթին անթին, սաքիթը ման քուքայ: Էպպէի օր շո-
լոր կուտայ՝ կըսէ կը թը՝ չկայ, չիտեն ո՞ր էս դրէ:

«Քռռացա՞ր ասօր, կըսէկը հալտորը, արի, արի օչխարը
դուն բռնէ՛ ես գտնիմ. կսկուծ բռնէ չը փախչի»:

Աղջիկը բռնէ կը օչխրին կապէն, հարը կերթայ սաթըրը
փնտռտելու: Քիչմ' օր հեռենակը՝ աղջիկը սաքի թը օչխարը
սանը պիտի կապէ. կապը ճիտը փաթթէ կ'ու բաց կը թողնէ.

հըմը ատ սահաթին օչխարը դոխ կը դառնայ ու թռչիկը: Օխխայն օր տեսնիկը թը տղան դոխ էղաւ փախաւ, ինքնա չալաղան դառնայ գըյնի էտիթին: Գըյնի էտիթին, ան կերթայ՝ աս էտիթին. մազ մնայ կ'օր հասնի, դոխը թագ դառնայ գըյնի թաքաւորին գլխուն. չալաղաննա թաքաւոր կը դառնայ, գիչնի թաքաւորին առաջը, կըսէ. «էրկինքն էի էլէ, թագս ընկաւ գլոխտ, տու»: Թաքաւորը վերցնէ կ'օր տայ՝ թագը վարդ դառնայ կը. Օխխայն ա աշըղ դառնայ, սագը կը չալէ ու վարդը գուզէ: Թաքաւորը կենէ թը՝ վարդը տայ աշըղին, վարդը ութը հատ կորեկ կը դառնայ, թափի կը վար. աշըղնա խորոզ գըլլի՝ ատ կորեկները կուտէ: Ինչը գըլլի մէ կորեկմ՝ թաքաւորին փեշերուն մէջը մնայ կը, խորոզն օր օխտը կորեկը կուտէ՝ աս մէ կորեկը աղուէս գըլլի խորոզին խեխտէ կը:

Թաքաւորը մատ պռկանց կը մնայ: Խորոզին օր խեխտէ կը, բիրտան տղան դառնայ կայնի կը թաքաւորին առաջը: Թաքաւորը կաշէ՝ ճանչէ կը օր՝ իրեն աղջիկը ուզողն էր, կըսէ. «Ղորթ օր սև ու ճերմակը փերիր. աղջիկս քեզի հալալ է, տուի օր տուի»: Արթը օխտը գօր, օխտը գիշեր հարսնիք կենեն, առօք փառօք պսակեն կը: Անոնք հասան իրենց մուրատին, դուքս հասնիք ձեր մուրատին:

Տպագրվում է Երվանդ Լալայանի «Պառավաշունչ» (Ալեքսանդրապոլ, 1911) գրքույկից (էջ 16-21): Գրի է առել Երվանդ Լալայանը: Գրառման մասին առանձին ծանոթություն կամ տեղեկություն չի տալիս:

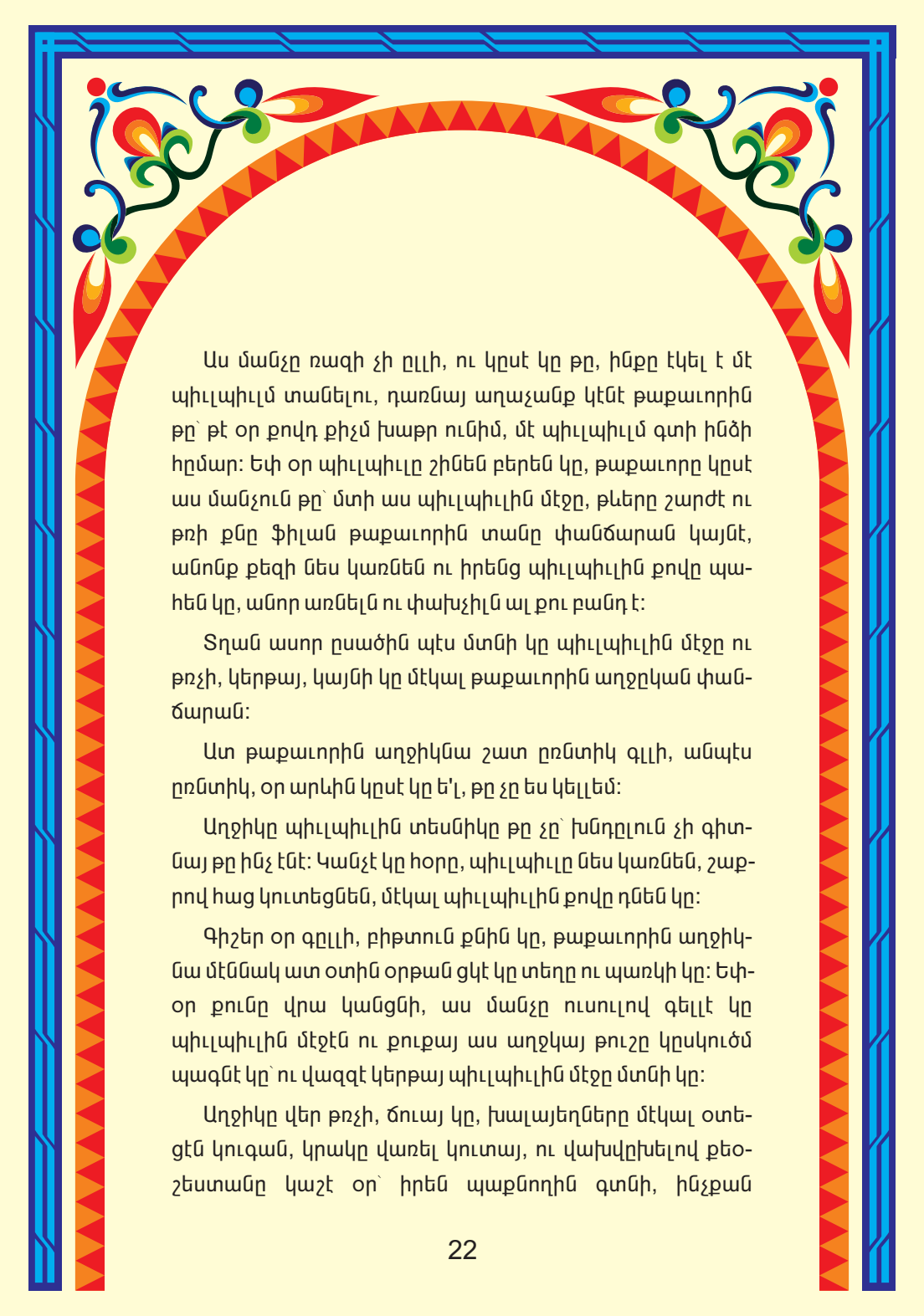
ՊԻԼՊԻԼԻՆ ՅԵՔԱԹԸ

այ եղէ՛ չկայ եղէ՛ մէ քաքաւորմ կայ եղէ: Ատ քաքաւորը մէ ժամմ՛ շինէ կը եղէ: Շինէ պրծնիկը օրա՛ արարած աշխարհք կուգայ ատ ժամին մայիլ կը մնայ: Մէ օրմա՛ մէ էխտիարմ՛ կուգայ կաշէ, կաշէ, վերջն ալ քաքաւորին կըսէ կը թը՛ ժամտ լաւ է, հըմը մէ բանմ՛ պակաս է. թ՛ակետար մէ պիւլպիւլմ՛ բերես ժամիտ մէջը պահես՛ ժամիդ ալ ժամ չի հասնի: Թաքաւորը ատ օր կիմանայ, կանչէ կը իրեն իրեք տղոցը, ու կըսէ կը թը, ձեզնեն վերն օր մէ պիւլպիւլըմ փերէ ինծի, ես անոր կուտամ թախտս ու աս մատնիս:

Գուզէք, գնացէք, պտըտուէք, բալքիմ գտնիք: Իրեք մանչն ալ պատրաստութեն տեսնին, գելլեն կերթան կը: Կերթա՛ն, կերթա՛ն, խիւլասա իրեքի բաժնուող մէ ճամփամ ըռաստ կուգայ: Ասոնք աստեղ կուտեն, խմեն կը, ետքնա քարիմ՛ տակ մէկ-մէկ մշան դնեն կը ու իրարու խօսք կուտան, օր ետ դառնալներուն անպատճառ գան ատ տեղը, մշանները տեսնին ու թ՛ակետար մէկին մշանը փաստուէ է (ժամգոտել), անոր իմտըտին հասնին:

Ասոնք գելլեն անմեքը մէ ճամփամ բռնեն կերթան: Պզտի մանչը կերթա՛յ, կերթա՛յ, շատ ու քիչն Աստուած գիտէ, կերթայ հասնի կը մէ քաղաքմ: Կերթայ ատ տեղաց քաքաւորին ղոնաղ: Թաքաւորը ատ մանչուն շատ հաւնիկը, ատոր կըսէ կը թը, արի՛, իմ մինուճար աղջիկս ա՛ռ, ինծէն ետև ա քաքաւոր եղի:

Աս մանչը ռազի չի ըլլի, ու կըսէ կը թը, ինքը էկել է մէ պիւլպիւլմ տանելու, դառնայ աղաչանք կէնէ թաքաւորին թը՝ թէ օր քովդ քիչմ խաթր ունիմ, մէ պիւլպիւլմ գտի ինծի հըմար: Եփ օր պիւլպիւլը շինեն բերեն կը, թաքաւորը կըստ աս մանչուն թը՝ մտի աս պիւլպիւլին մէջը, թւերը շարժէ ու թռի քնը ֆիլան թաքաւորին տանը փանճարան կայնէ, անոնք քեզի նես կառնեն ու իրենց պիւլպիւլին քովը պահեն կը, անոր առնելն ու փախչիլն ալ թու բանդ է:

Տղան ասոր ըսածին պէս մտնի կը պիւլպիւլին մէջը ու թռչի, կերթայ, կայնի կը մէկալ թաքաւորին աղջըկան փանճարան:

Ատ թաքաւորին աղջիկնա շատ ըռնտիկ գլլի, անպէս ըռնտիկ, օր արևին կըսէ կը ե՛լ, թը չը ես կելլեմ:

Աղջիկը պիւլպիւլին տեսնիկը թը չը՝ խնդըլուն չի գիտնայ թը ինչ էնէ: Կանչէ կը հօրը, պիւլպիւլը նես կառնեն, շաքրով հաց կուտեցնեն, մէկալ պիւլպիւլին քովը դնեն կը:

Գիշեր օր գըլլի, բիթտուն քնին կը, թաքաւորին աղջիկնա մէննակ ատ օտին օրթան ցկէ կը տեղը ու պառկի կը: Եփ-օր քունը վրա կանցնի, աս մանչը ուսուլով գելլէ կը պիւլպիւլին մէջէն ու քուքայ աս աղջկայ թուշը կըսկուծմ պագնէ կը՝ ու վազգէ կերթայ պիւլպիւլին մէջը մտնի կը:

Աղջիկը վեր թռչի, ճուայ կը, խալայեղմերը մէկալ օտեցնէ կուգան, կրակը վառել կուտայ, ու վախվըխելով քեօշեստանը կաշէ օր՝ իրեն պաքնողին գտնի, ինչքան

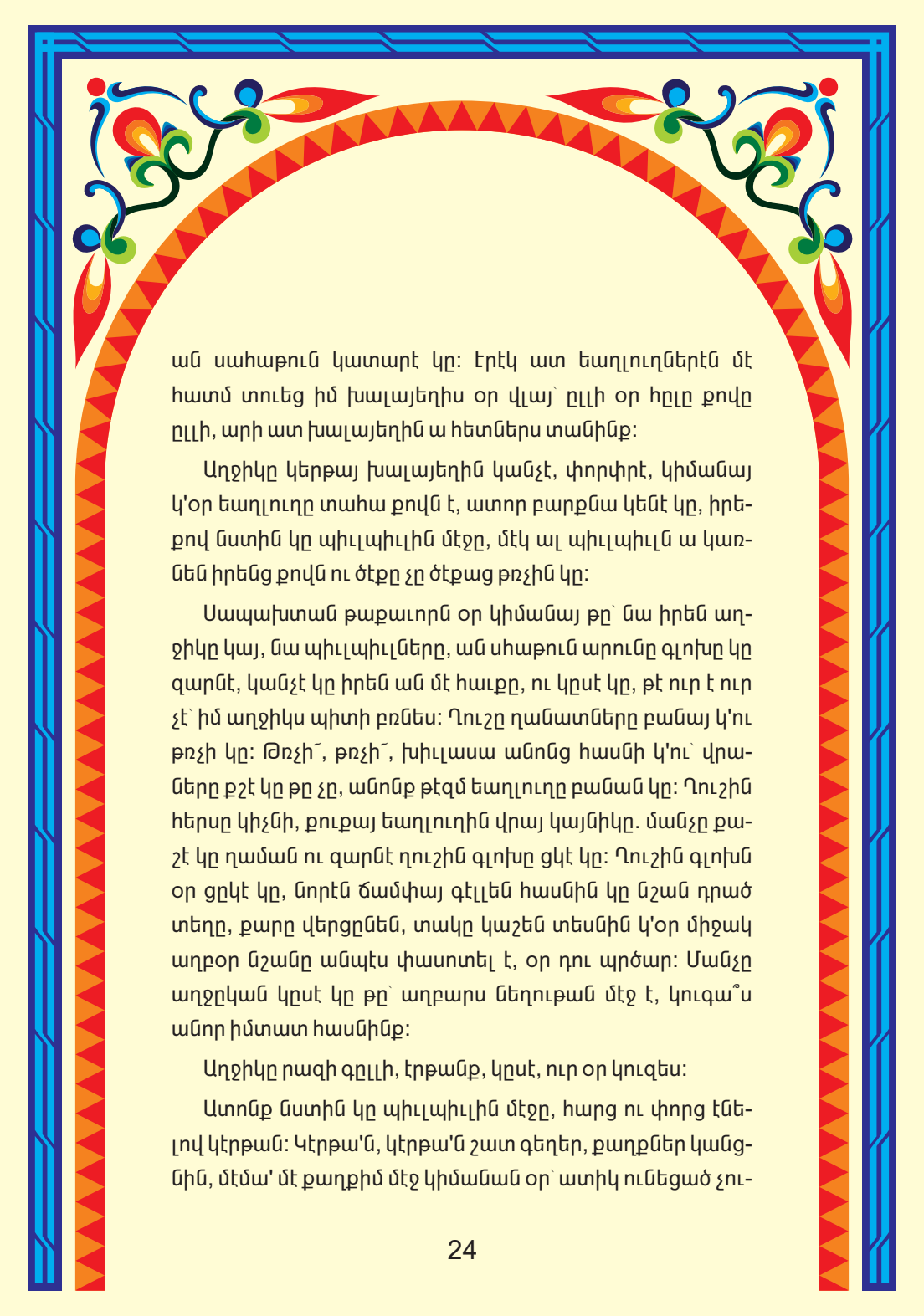
պատիկը, տեսնի կ'օր մարդ չի էրևայ, նորէն պառկի քնիկը:

Մանչը նորէն գելլէ ու առաջուընէն աւելի կսկուծմ պագ-
նէ կը՝ ու փախչի մտնի կը պիւլպիւլին մէջը: Աղջիկը աս ան-
գամիս օր աւարայ տեղը ման գուգայ օր գտնի իրեն պաք-
նողին, ալ քունը չի տանի, սուտ քուն գըլլի, ինչ է պաքնո-
ղին բռնէ:

Քիչմ կանցնի, տղան ալի չի բաքլայէ, չունքի համը բե-
րանն է մնացէ, կելլէ պիւլպիւլին միջէն, կերթայ աղջըկայ քո-
վը, չոքի կ'օր պագնէ, աղջիկը թևերը ցրէ ճիտը, փաթթուի
կը: Թէզմ կրակ կէնէ օր տեսնի թը վեվէ բռնածը, կաշէ օր,
ինչ աշէ, մէ ճէյրանմ պոյով պուսով աղազաղամ:

Մանչը փաթթուի կը անոր ու կըսէ թը՝ դու իմս ես, ես քե-
զի համար էմ էկէ: Ատոնք քիչմ սիրուին կը, կաշեն օր լուսը
բացուելու վրայ է, խօսք կէնեն օր էլլեն փախչին: Մանչը
կըսէ կը թը՝ արի՛ էրկուսս ա իմ պիւլպիւլիս մէջը նստինք,
քու պիւլպիւլտա առնինք ձեռքերս ու թռչինք, էրթանք մեր
տունը:

Լաւ գըլլի, կըսէ աղջիկը, հըմը՝ հարըս անպէս մէ հաւքմ
ունի օր, ակեար անոր ըսէ թը ֆիլանը փախել է, քնը գտիր՝
անիկ հոգին կրակը կը ցկէ, ուր է ուր չէ՝ զարնէ սըպանէ,
գտնի կը: Ատոր չարան ալ գիտե՞ս ի՞նչ է,- ան է օր՝ հարըս մէ
քանիմ հատ եաղլուղ ունի, թ'ակեար եաղլուղը ձեռքդ ունե-
նաս, հաւքին գալած վախտը ձեռացդ փռես, հաւքը կուգայ
եաղլուղին վրայ կիջնի, քեզի վնաս չի տայ: Ինչ ալ օր ըսես՝

ան սահաթուն կատարէ կը: Էրէկ ատ եաղլուղներէն մէ
հատմ տուեց իմ խալայեղիս օր վլայ՝ ըլլի օր հըլը քովը
ըլլի, արի ատ խալայեղին ա հետներս տամիմք:

Աղջիկը կերթայ խալայեղին կանչէ, փորփրէ, կիմանայ
կ'օր եաղլուղը տահա քովն է, ատոր բարքնա կենէ կը, իրե-
քով նստին կը պիւպիւլին մէջը, մէկ ալ պիւպիւլն ա կառ-
նեն իրենց քովն ու ծէքը չը ծէքաց թռչին կը:

Սապախտան թաքաւորն օր կիմանայ թը՝ նա իրեն աղ-
ջիկը կայ, նա պիւպիւլները, ան սահաթուն արունը գլոխը կը
գարնէ, կանչէ կը իրեն ան մէ հաւքը, ու կըսէ կը, թէ ուր է ուր
չէ՝ իմ աղջիկս պիտի բռնես: Ղուշը ղանատները բանայ կ'ու
թռչի կը: Թռչի՛, թռչի՛, խիւլասա անոնց հասնի կ'ու՝ վրա-
ները քշէ կը թը չը, անոնք թէզմ եաղլուղը բանան կը: Ղուշին
հերսը կիչնի, քուբայ եաղլուղին վրայ կայնիկը. մանչը քա-
շէ կը ղաման ու գարնէ ղուշին գլոխը ցկէ կը: Ղուշին գլոխն
օր ցըկէ կը, նորէն ճամփայ գէլլեն հասնին կը նշան դրած
տեղը, քարը վերցընեն, տակը կաշեն տեսնին կ'օր միջակ
աղբօր նշանը անպէս փաստտել է, օր դու պրծար: Մանչը
աղջըկան կըսէ կը թը՝ աղբարս նեղութան մէջ է, կուգա՞ս
անոր իմտատ հասնիմք:

Աղջիկը ըրազի գըլլի, էրթանք, կըսէ, ուր օր կուգես:

Ատոնք նստին կը պիւպիւլին մէջը, հարց ու փորց էնե-
լով կերթան: Կերթա՛ն, կերթա՛ն շատ գեղեր, քաղքներ կանց-
նին, մէմա՛ մէ քաղքին մէջ կիմանան օր՝ ատիկ ունեցած չու-

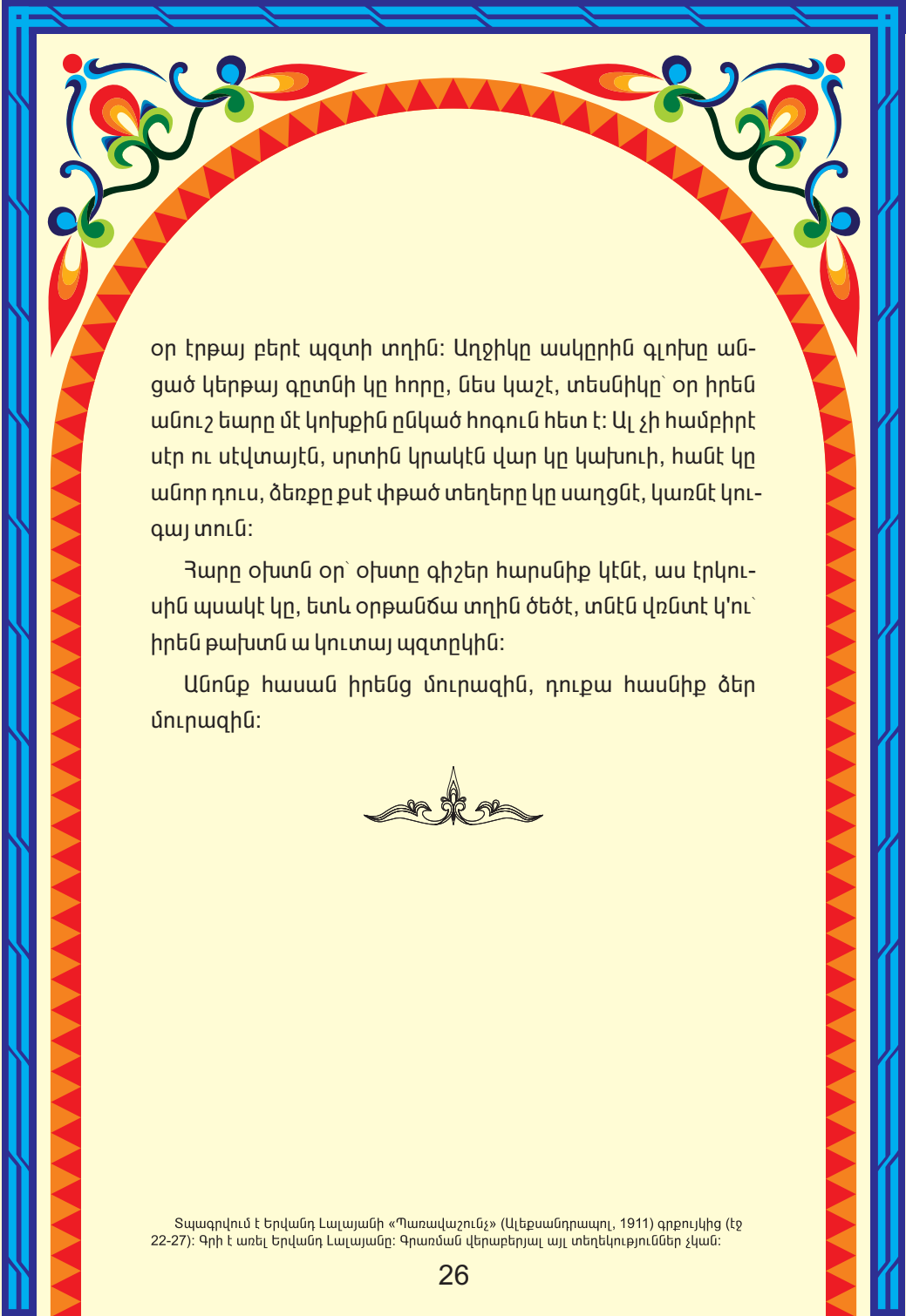
Ունեցածը բըռնիկի տուել, փչացուցելէ, ու հիմի ա դափուղարտակ մինչի բուկը պարտքի մէջ խեղտուած, մէ աղայիմ ճորտ է դարձել:

Աստին գըյնին, անտին գըյնին, խիւլասա ատոր գտնիկը, բիւտթուն պարտքերը կուտան, պարտքնտերերէն կազատեն, ու կառնեն հետները ետ կը դառնան: Ատ աղբոր աչքը չի վերցնէ, օր պզտի աղբարը տանի պիւլպիւլը, մէմա ատ աղջկան աչքն խմէ կը:

Ճամբան մէ հորին քով նստին կը օրայ՝ ատ մեծ աղբարը կըսէ կը մէկալին թը, ծկակելէմ, մե՞ արի կախուի աս հորը պուտըմ ջուր հանէ՛ խմենք: Պզտի աղբարը անկաճ կէնէ ու մեծ աղբոր փտած չուանով հորը կը կախուի: Աղբարնէ՛, գարնէ կռէ կը չուանը ու աղբորը ցկէ կը հորը: Պզտի աղբարը կուլայ, կաղաչէ օր իրեն հանէ՛ աղբարը հէջ տէրը չի ըլլի՛, ու զոռով կառնէ աղջկան թռչի կերթայ տուն, պիւլպիւլը կուտայ հորը: Հարը շատ կուրախնայ, պիւլպիւլը կախէ կը ժամը ու պատրաստութեն տեսնի կը օր, իրեն մանչուն պսակէ բերած աղջկանը հետ:

Աղջիկը եկած օրէն նա կուտէ, նա կը խօսի, մռթըտրած նստի կը վար: Հարսնէց օրն օր մօտենայ կը, տղին մարը կուգայ աղջկանը հարցնէ կը թը՝ ինչի՞ ատպէս խեղճցեր, կուրկուրի ծագ ես կտռել: Աղջիկը ալ չի համբիրէ, բանայ կը բերանն ու էղած չեղածը պատմէ կը ու գուլայ:

Թաքաւորն օր ատ գիմանայ՝ աղջկան ասկեար կուտայ,

օր էրթայ բերե՛լ պզտի տղին: Աղջիկը ասկըրին գլխը ան-
ցած կերթայ գըտնի կը հորը, նես կաշէ, տեսնիկը՝ օր իրեն
անուշ եարը մէ կոխքին ընկած հոգուն հետ է: Ալ չի համբիրե՛
սէր ու սէվտայէն, սրտին կրակէն վար կը կախուի, հանէ կը
անոր դուս, ձեռքը քսէ փթած տեղերը կը սաղցնէ, կառնէ կու-
գայ տուն:

Հարը օխտն օր՝ օխտը գիշեր հարսնիք կէնէ, աս էրկու-
սին պսակէ կը, ետև օրթանճա տղին ծեծէ, տնէն վռնտէ կ'ու՝
իրեն թախտն ա կուտայ պզտըկին:

Անոնք հասան իրենց մուրազին, դուքա հասնիք ձեր
մուրազին:

ԾՈՎՈՒ ԱՂՋԻԿԸ

ար չկար պալըզգճի Ահմետըն կար:

Այս մարդը ամեն օր կերթար ծուկ բռնելու:

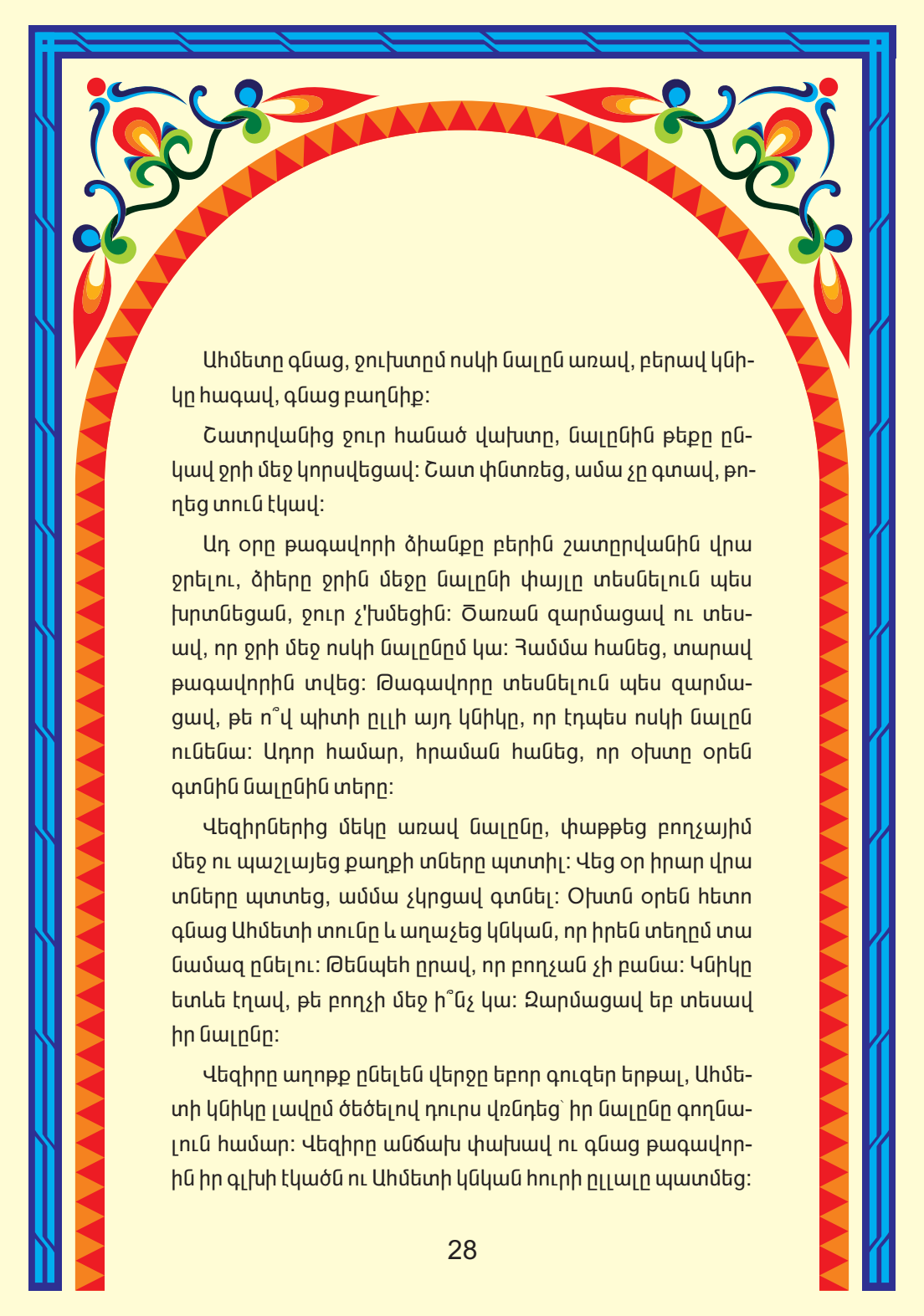
Օրըն գնաց ծուկ բռնելու, թռչին մեջը մեկ հատ տաշտեկմնակ ինկավ: Տուն բերեց, դրեց իրեն տոլապը:

Ամեն օր տամը համար միս կը գներ, տունը դներ, որ իրիկուն գա եփե ուտե: Ետ կը դառնար տուն, կը տեսներ որ միսը էփված, տունը ավլած ժողվված, մաքրված էր: Քանիմ օր ասպես տեսնելով, մարդը շատ կը զարմանար, ադոր համար միտքը դրեց պահ մտնել և տեսնել, թե ո՞վ է իր տունը հոգացողը: Գնաց փաթթվեցավ խսլին մեջ ու պեքլեմիշ ըրավ: Տաշտեկմնակի մեջ գտնվող ծովու հուրնիկ հրեղեն աղջիկը դուրս ելավ տոլապեն, պաշլայեց ավլել, մաքրել: Թոնիրը վառեց, կերակուրը պատրաստեց, քիչըն ինքը կերավ, մեկալ մնացածը դրեց թնտիր՝ ձկնորս Ահմետի հմար: Գործը պրծնելեն վերջ, եբոր տոլապը պիտի մտներ, Ահմետը իր պահվըտած տեղեն դուրս ելավ, մեկեն բռնեց ու հարցուց.- Ինս ե՞ս, թե ջինս,- այսինքն մա՞րդ ես, թե սատանա:

Աղջիկը ըսավ.- Ես մարդ եմ:

Ահմետը եբոր աղջիկը տեսավ, հավնեցավ ու իրեն կնիկ առավ:

Օրըն կնիկը բաղնիք էրթալ ուզեց, Ահմետին ըսավ.- Գնա ծովին քեները կայմի ու ճվա. «Քուրդը մալընները գուզե»:

Ահմետը գնաց, ջուխտըն՝ ոսկի նալըն առավ, բերավ կնիկը հագավ, գնաց բաղնիք:

Շատրվանից ջուր հանած վախտը, նալընին թեքը ընկավ ջրի մեջ կորսվեցավ: Շատ փնտռեց, ամա չը գտավ, թողեց տուն էկավ:

Ադ օրը թագավորի ծիանքը բերին շատըրվանին վրա ջրելու, ձիերը ջրին մեջը նալընի փայլը տեսնելուն պես խրտնեցան, ջուր չ'խմեցին: Ծառան զարմացավ ու տեսավ, որ ջրի մեջ ոսկի նալընըն կա: Համմա հանեց, տարավ թագավորին տվեց: Թագավորը տեսնելուն պես զարմացավ, թե ո՞վ պիտի ըլլի այդ կնիկը, որ էդպես ոսկի նալըն ունենա: Ադոր համար, հրաման հանեց, որ օխտը օրեն գտնին նալընին տերը:

Վեգիրներից մեկը առավ նալընը, փաթեց բողջայիմ մեջ ու պաշլայեց քաղքի տները պտտիլ: Վեց օր իրար վրա տները պտտեց, ամմա չկրցավ գտնել: Օխտն օրեն հետո գնաց Ահմետի տունը և աղաչեց կնկան, որ իրեն տեղըն տա նամազ ընելու: Թեմպեհ ըրավ, որ բողջան չի բանա: Կնիկը ետևե էղավ, թե բողջի մեջ ի՞նչ կա: Զարմացավ եր տեսավ իր նալընը:

Վեգիրը աղոթք ընելեն վերջը եքոր գուզեր երթալ, Ահմետի կնիկը լավըն ծեծելով դուրս վռնդեց՝ իր նալընը գողնալուն համար: Վեգիրը անձախ փախավ ու գնաց թագավորին իր գլխի էկածն ու Ահմետի կնկան հուրի ըլլալը պատմեց:

Թագավորը եր իմացավ ադ բանը, մտածեց Ահմետին մե
ղայտայով գլուխն աղել տա ու կնիկը առնե իրեն:

Անմիջապես հրաման ըրավ, որ Ահմետը բերեն իրեն քովը:

Ծառաները գնացին Ահմետին կանչեցին, թագավորը
ըսավ.- Գնա՛ ֆիլան երկրի թագավորի աղջիկը ինձի ուզե:

Ահմետը հազըրվորավ, առավ իր շունը ու գնաց: Շատ
գնաց թե քիչ, ճամբուն մի փատ կոտորողի ռաստ էկավ, որ ան-
չափ ուժով էր, որ ծառը քոքեն կը հաներ: Բարև տվավ ու
ըսավ, որ ինքը կերթա թագավորին համար աղջիկ կը բերե կը:
Փատ կտորողը ուզեց, որ ինքն ալ ընկերանա: Էրկուսը մեկ
տեղ ընկան ճամբա ու գնացին: Ճանապարհին ռաստ էկան
մե հատ չալղըճու:

Չալղըճին ըսավ.- Բարև ձեզ, ախարտիքս, ո՞ւր կերթաք կը:

- Կերթանք թագավորին համար աղջիկ բերենք:

- Է՞, ինձի ալ հետերդ չե՞ք ընկերացնի:

- Ինչի՞ չէ, գուզես կը, արի,- ըսին:

Երեքը մեկտեղ ճամբա ինկան:

Հանդիպեցան մի ուրիշ մարդու, որը ինչափ ֆռնից հաց
եկներ, պիթյունը կուտեր, կենե կըսեր կը. «Ա՛խ մե սոմին,
վա՛խ մե սոմին»: Էն ալ հարցուց. - Ախպեր ջան, ո՞ւր կերթաք:

Ըսին.- Կերթանք մեր թագավորին աղջիկ բերելու:

Ան ալ ըսավ.- Ինձի ալ հետերդ չե՞ք տանի:

Ահմետն ըսավ.- Ախպեր ջան, դու ֆռնից ելած պիթյուն

սոմինը կուտես կը, կենն կըսես. «Ա՛խ մե սոմին, վա՛խ մե սոմին», մենք քեզի եղչափ հաց ո՞րտից գտնինք:

Ֆռնճին ըսավ.- Ես ձեզնից հաց չեմ ուզե, մեննակ թե ինձի ալ ձեզի ընկեր էրեք:

- Շատ լավ, օր անպես ա ա'րի:

Շատ գնացին, քիչ, մի օրվա ճամբա մնաց, որ հասնեն էն թագավորին տունը: Էդ գիշեր գնացին մեկ պառաւ մանի տունը իջան: Հաց կերան, հանգստացան: Պառաւլը հարցուց.- Ո՞ր կերթաք ախպրտիք:

Ահմետն ըսավ.- Կերթանք կը, ձեր թագավորին աղջիկը մեր թագավորին ուզելու:

Պառաւլն որ աս իմացավ, ըսավ.- Կսկի՞ չէ՞ ձեզի: Ինչքան մարդ էկեր է մեր թագավորի աղջիկը ուզելու, թագավորը տարեր է վիշապի օդան, անտեղ վիշապը ուզողներուն կտոր կտոր ըրեր, կերեր է:

- Է՛, ա՛յ մերիկ, ի՞նչ ընենք, ուզենք, չուզենք պիտի էրթանք:

Պառաւլը ըսավ.- Ան որ աղպես է, ինձի ալ հետերդ տարեք:

Սապախտան մեկտեղ գնացին թագավորին աղջիկն ուզելու: Թագավորը տարավ վիշապի օդան ու վիշապը բաց թողուց որ ամենքին ուտե:

Ահմետը տեսավ որ իրենց պետք է ուտե, ըսավ.- Կեցեք, առաջ շունը թողնենք, թող ուտե, վերջը՝ մեզի: Շունը մեկն հասավ վիշապի բկեն բռնեց, խածեց, խածմըձեց վիշապին սատկեցրեց:

Թագավորը երոր տեսավ, որ տուգաղը չ'ընկան, ըսավ.-
Գնացե՛ք, էքվան արեք:

Պիթյունը մեկտեղ էկան տուն: Պառավը, որ ֆալճի էր,
ըսավ.- Ախարտիք, էքվան մեզի թագավորը աղուլի գադա
պիտի ուտեցնե:

Չալղըճին ըսավ.- Ադ իմ բանն է, երոր սեղան նստանք,
ես իմ չալղին կը զարնեմ, դուք կերակուրի ամանները
փոխեցե՛ք:

Էքսի օրը գնացին աղջիկը ուզելու: Թագավորը ըսավ.-
Արե՛ք, մի հաց ուտենք, վերջեն աղջիկը ամեք, գնացեք:

Երոր սեղան բերին, չալղըճին ըսավ.- Թագավոր ապ-
րած կենա, հրաման տո՛ւր, չալղիմ զարնեմ:

Թագավորը հրաման ըրավ: Էն վախտը, որ չալղըճին կը
զարներ, թագավորի խելքը չալղիին գնաց, մեկալ ընկեր-
ները կերակուրի ամանները փոխեցին: Չալղին լըմննալեն
վերջը, պաշլայեցին ուտելը: Թագավորն ու թագուհին աղու-
լի կերակուրները կերան, մեկալները՝ լավ կերակուրները:
Թագավորը տեսավ, որ խաբվավ, մեկեն կաթ բերել տվեց,
խմեց ու լավացավ, հետո միսաֆիրներուն ըսավ.- Էսօր ալ
չէղավ, էքվան արեք, աղջիկը կուտամ կը:

Իրկուն էկան: Կախարդ պառավը նորեն աշեց իր ֆալին
ըսավ.- Ախարտի՛ք, էքվան թագավորը 40 պղինձ փլավ պի-
տի էփե՝ էկեր կերաք՝ լավ, էկեր չը կերաք՝ ձեր գլուխը կը
կտրե կը:

Սոմին ուտողին քեֆն էկավ.- Ախպար,- ըսավ,- աղկից դոլայ բան ի՞նչ կա:

Էքսի օրը կենն գնացին թագավորի քով: Թագավորը ըսավ.- Մեկ շերթ ունիմ ձեր քով, էկեր կատարեք, աղջիկը կը տամ, էկեր չը կատարեք՝ ձեր գլուխը կը թռցնեն: Քառտուն պղինձ փլավ էփել են տվե, բոլորը պետք է ուտեք:

Ֆռնճին եբոր իմացավ, ըսավ.- Կեցիր մե ես էրթամ համտես անեն գամ:

Գնաց աշխանեն պիթյուն կերավ, ամեններն ալ թեմեզ սրբեց, պեխերը ոլորեց, էկավ թագավորի մոտ ըսավ.- Հրամանդ կատարեցի:

Թագավորը եբ իմացավ, թե պիթյունը կերեր է, ըսավ.- Գնացեք, էքվան էկեք, աղջիկս էսսա կուտամ կը:

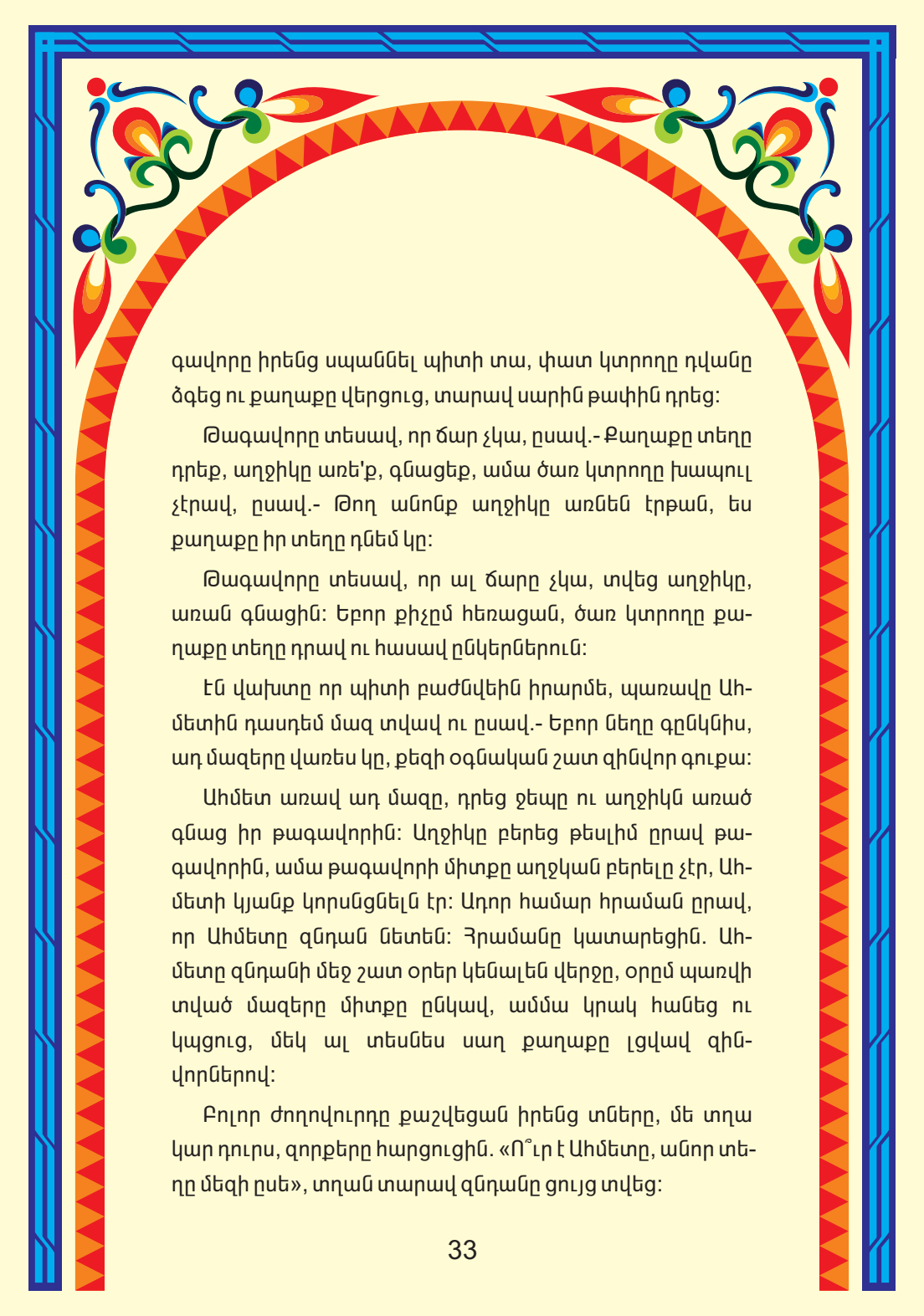
Կենն գլխները կախ թողին գնացին: Պառավը ֆալին նայեց, ըսավ.- Ախպրտիք, էքվան թագավորը ձեզի պիտի տանի քաղբեն դուրս, թոփի պիտի կապե:

Փատ կտրողը որ իմացավ պառվի ըսածը, ըսավ.- Դուք էքվան մե հատ չվան առեք, ես քաղաքը կը շալկենմ, կը տանենմ կը սարին գլուխը կը դնենմ:

Սեկալ օրը, գնացին թագավորին քով, որ աղջիկը տա:

Թագավորը ըսավ.- Էրթանք մե քիչըմ պտտինք, թախքի կերակուրը հազրը ըլլի, գուքանք կուտենք կը, կառնեք աղջիկը կերթաք կը:

Ելան մեկտեղ գնացին քաղբեն դուրս: Եբ տեսան, որ թա-

գավորը իրենց սպաննել պիտի տա, փատ կտրողը դվանը ձգեց ու քաղաքը վերցուց, տարավ սարին քափին դրեց:

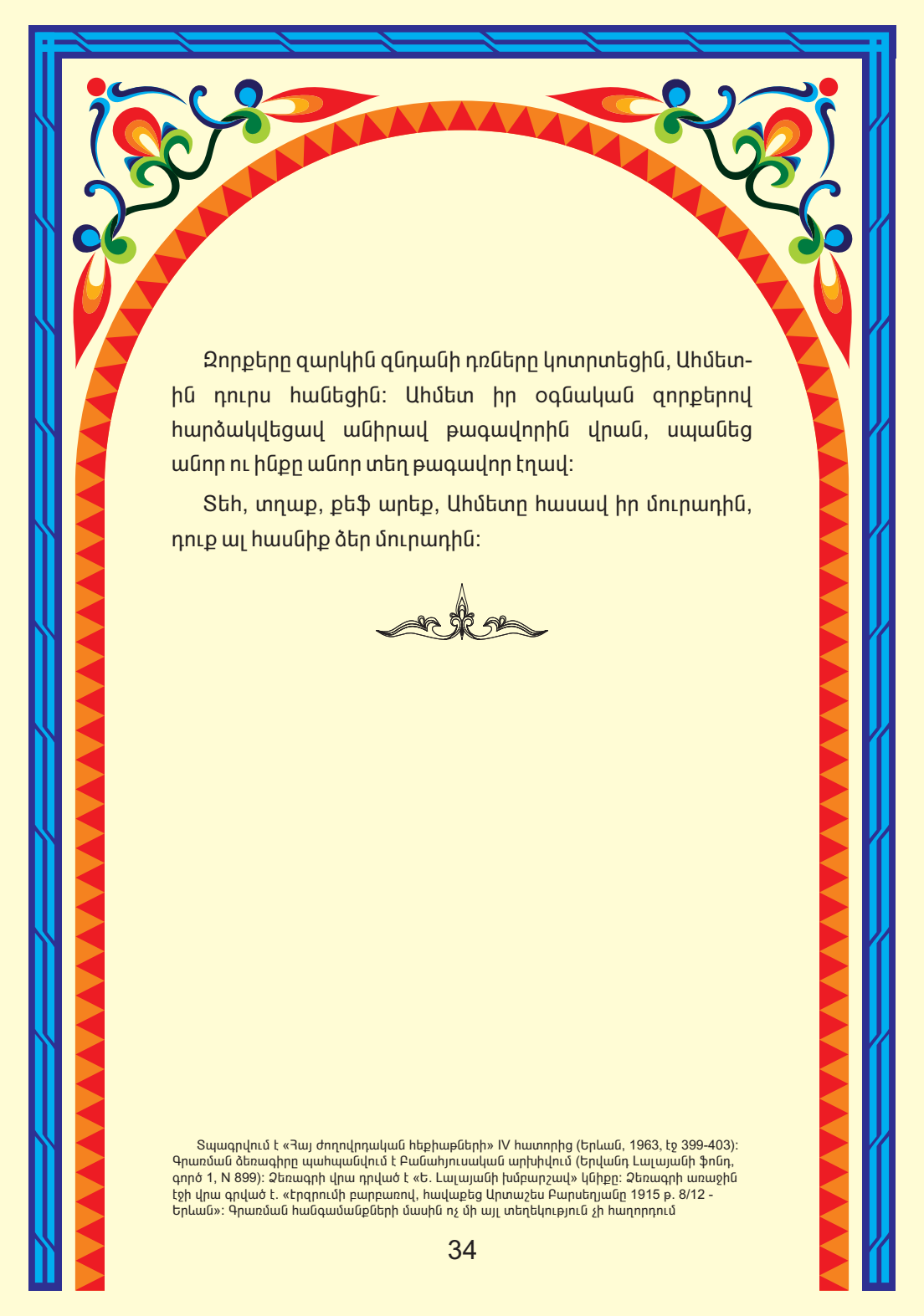
Թագավորը տեսավ, որ ճարը չկա, ըսավ.- Քաղաքը տեղը դրեք, աղջիկը առե՛ք, գնացեք, ամա ծառ կտրողը խապուղ չէրավ, ըսավ.- Թող անոնք աղջիկը առնեն էրթան, ես քաղաքը իր տեղը դնեմ կը:

Թագավորը տեսավ, որ ալ ճարը չկա, տվեց աղջիկը, առան գնացին: Եբոր քիչըմ հեռացան, ծառ կտրողը քաղաքը տեղը դրավ ու հասավ ընկերներուն:

Էն վախտը որ պիտի բաժնվեին իրարմե, պառավը Ահմետին դասդեմ մազ տվավ ու ըսավ.- Եբոր նեղը գընկնիս, աղ մազերը վառես կը, քեզի օգնական շատ զինվոր գուքա:

Ահմետ առավ աղ մազը, դրեց ջեպը ու աղջիկն առած գնաց իր թագավորին: Աղջիկը բերեց թեսլիմ ըրավ թագավորին, ամա թագավորի միտքը աղջկան բերելը չէր, Ահմետի կյանք կորսնցնելն էր: Աղոր համար հրաման ըրավ, որ Ահմետը գնդան նետեն: Հրամանը կատարեցին. Ահմետը գնդանի մեջ շատ օրեր կենալեն վերջը, օրըմ պառավի տված մազերը միտքը ընկավ, ամմա կրակ հանեց ու կպցուց, մեկ ալ տեսնես սաղ քաղաքը լցվավ զինվորներով:

Բոլոր ժողովուրդը քաշվեցան իրենց տները, մե տղա կար դուրս, գորքերը հարցուցին. «Ո՞ւր է Ահմետը, անոր տեղը մեզի ըսե՛», տղան տարավ գնդանը ցույց տվեց:

Ջորքերը զարկին զնդանի դռները կոտորտեցին, Ահմետ-
ին դուրս հանեցին: Ահմետ իր օգնական զորքերով
հարձակվեցավ անիրավ թագավորին վրան, սպանեց
անոր ու ինքը անոր տեղ թագավոր եղավ:

Տեհ, տղաք, քեֆ արեք, Ահմետը հասավ իր մուրադին,
դուք ալ հասնիք ձեր մուրադին:

Տպագրվում է «Չայ ժողովրդական հեքիաթների» IV հատորից (Երևան, 1963, էջ 399-403):
Գրառման ձեռագիրը պահպանվում է Բանասիրության արխիվում (Երվանդ Լալայանի ֆոնդ,
զործ 1, N 899): Չեռագրի վրա դրված է «Ե. Լալայանի խմբարշավ» կնիքը: Չեռագրի առաջին
էջի վրա գրված է. «Էրզրումի բարբառով, հավաքեց Արտաշես Բարսեղյանը 1915 թ. 8/12 -
Երևան»: Գրառման հանգանակների մասին ոչ մի այլ տեղեկություն չի հաղորդում

ՄԻՍՈՒ

ա էղե, չկա էղե մե թագավորն կա էղե: Ադ թագավորը մե օրմ գելլե թապտիր պտըտի կը:

Մե քաղքին չարսուլին միջեն անցնելու վախտը՝ ինչըխ գըլլի, մտնի կը սամարճուն խանութ: Աս սամարճուն էրածը թագավորին շատ զարմացնե կը:

Ադ մարդը զօր գիշեր կաշխատիր էղե, շատ ըմտիկ, զարդարանքով սամարներ, այարներ շինե կը էղե, ու վերջը նորեն շինածները ջարդե, կտոր բրտուճ կենե վար թափե կը էղե:

Թագավորը տեսնի կը օր ադ մարդը մե դարդմ ունի օր ադպես կենե, ադոր շատ կաղաչե կ'օր իրեն գլխուն էկածը-չէկածը իրեն պատմե:

Սամարճին, քանի թագավորը կաղաչե, անքան կամըրնա, չի ուզե օր պատմե:

Արթըղ թագավորն օր ծութ գըլլի կպչի կը, սամարճին տեսնի կ'օր ճար չկա, պաշլայե կը գլխուն էկածը պատմել:

«Ես գեղացի եմ, անունս Միսո է, ունիմ մե մարմ, էրկու հատ ա ախպար: Մենք պզտիկ էինք օր հարերնիս մեռավ: Տեսանք օր՝ օր ավուր ֆուխարութենը փաթթե կը, ամեն մեկ ախպարս մեկ-մեկ գործի գնացին, ես ա մեր գեղացոց դավաները արծեի կը:

Մե օրմ ա կենա սապախտան կանուխ դավաները տարեր էի չայիրները արծելու, ես ա ելեր բանցր տեղմ նստեր բոքոն կուտեի: Աշեմ իրեք մարդ գուքան: Ասոնք քալով, քա-

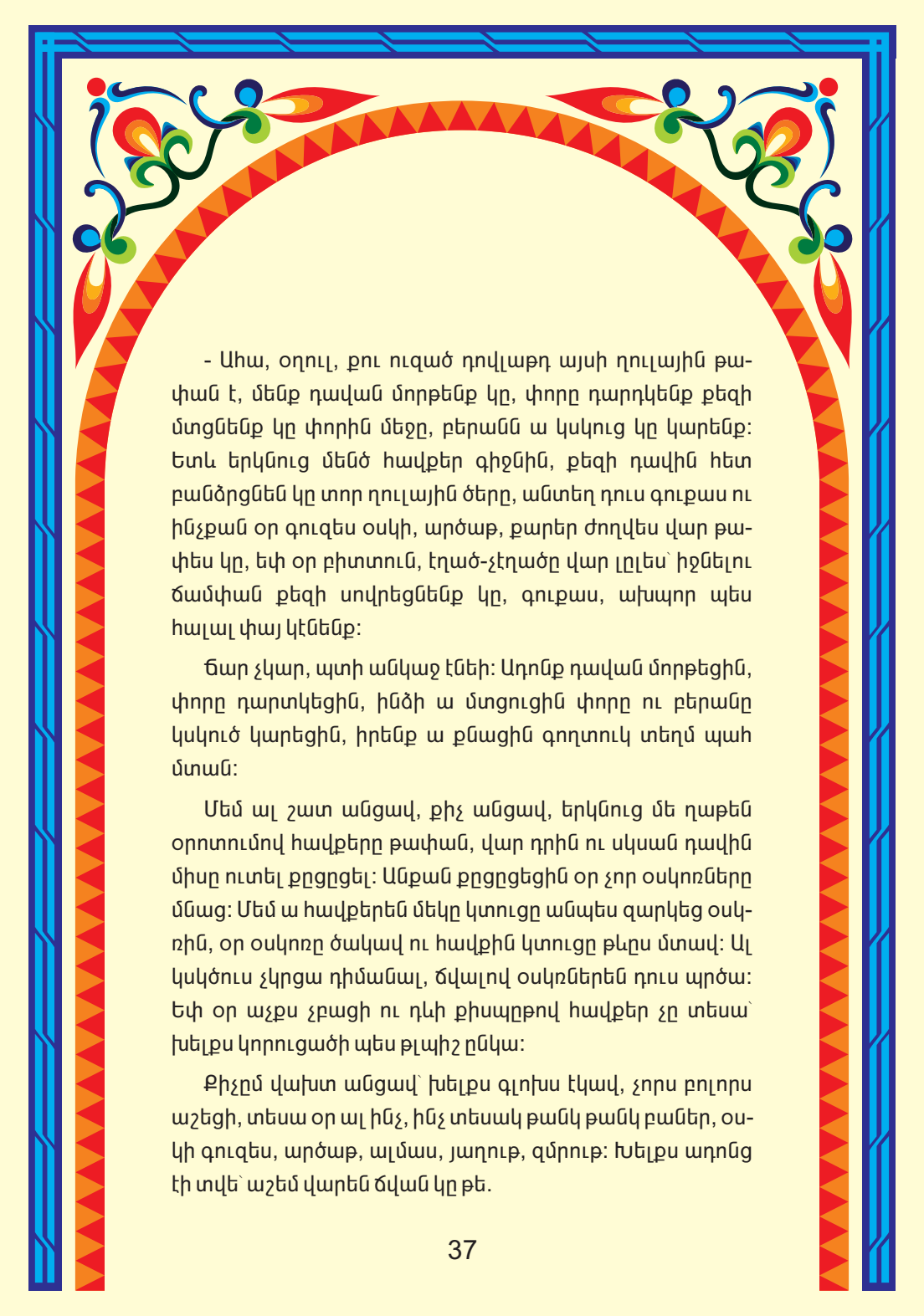

լով ինձի նուտեցան, անուշ բարև տվին, քովս նստան ու սկսան ինձի բաներ պատմել: Ետքն ա ըսին, թե. «Օղուլ, դու աստեղ դավա արծելով ի՞նչ պիտի ըլլիս, գուզես քալե էրթանք մեզի հետ, մենք քեզի մեծ փառքի կը տիրացնենք:

Ադ խոսքերն օր իմացա, խնդլուց վեր վեր թռա, գիտեի թե աստված է ղրկե ադ մարդոցը, օր ինձի ադ տանջանքներուն մեջեն պրծըցնեին: Խոսք տվի ու շատ մա շնորհակալ էղա, օր ինձի հըմար ադպես լավութեն գուզեն: Ետև ադոնց միջեն մեկը, օր ամենքեն մեծն էր, ճերմակ միրուքով գլգլան էխտիար, դարձավ ինձի ըսավ թե.- Դե օղուլ, եփ օր գուզես մեզի հետ գալ, դավաներեդ մեկը առ օր էրթանք, օսկի արծաթ ու անգին քարեր բառնաս բերես:

Օսկու, արծթի ձեմն օր իմացա, խելըռի պես չը գիտցա, թե ինչ էնեմ: Ինչ օրա դավաներու մեջեն ամենքեն լավը ջրկեցի, հետերս առանք ու ճամփա ընկանք: Շատ գնացինք, քիչ գնացինք, աստված գիտե, գնացինք հասանք մե մեծ կանընչոտ տեղըմ: Արտ ըսեմ՝ արտ չէր, պախչա ըսեմ՝ պախչա չէր, դրախտը չեմ տեսե, հըմը գիտեմ օր դրախտը ադտից լավ չէր ըլլի: Մեջեն հազար տեսակ անուշ ծաղկներու հոտ գուքար:

Ադտեղեն քիչըմ ա առաջ քնացինք չքնացինք, մե մենծ դուլան էրևցավ, անքան դոճա էր օր գիտես թե ծերը երկնքին էր հասեր, մարդ վրան օր կաշեր օհմռիր կը: Գնացինք ադոր տակը հասանք, նստանք քիչըմ հանգչեցանք, ետև ադ մարդոցեն մեկը ինձի ըսաց թե.

- Ահա, օղուլ, քու ուզած դովաթդ այսի դուլային թափան է, մենք դավան մորթենք կը, փորը դարդկենք քեզի մտցնենք կը փորին մեջը, բերանն ա կսկուց կը կարենք: Ետև երկնուց մենձ հավքեր գիջնին, քեզի դավին հետ բանձրցնեն կը տոր դուլային ծերը, անտեղ դուս գուքաս ու ինչքան օր գուզես օսկի, արծաթ, քարեր ժողվես վար թափես կը, եփ օր բիտտուն, էղած-չէղածը վար լըլես՝ իջնելու ճամփան քեզի սովրեցնենք կը, գուքաս, ախպոր պես հալալ փայ կենենք:

Ճար չկար, պտի անկաջ էնեի: Ադոնք դավան մորթեցին, փորը դարտկեցին, ինձի ա մտցուցին փորը ու բերանը կսկուծ կարեցին, իրենք ա քնացին գողտուկ տեղմ պահ մտան:

Մեն ալ շատ անցավ, քիչ անցավ, երկնուց մե դաթեն օրոտունով հավքերը թափան, վար դրին ու սկսան դավին միսը ուտել քըցըցել: Անքան քըցըցեցին օր չոր օսկոռները մնաց: Մեն ա հավքերեն մեկը կտուցը անպես զարկեց օսկոռին, օր օսկոռը ծակավ ու հավքին կտուցը թևս մտավ: Ալ կսկծուս չկրցա դիմանալ, ճվալով օսկոռներեն դուս պրծա: Եփ օր աչքս չբացի ու դևի քիսպըթով հավքեր չը տեսա՝ խելքս կորուցածի պես թլպիչ ընկա:

Քիչըմ վախտ անցավ՝ խելքս գլոխս էկավ, չորս բուրոս աշեցի, տեսա օր ալ ինչ, ինչ տեսակ թանկ թանկ բաներ, օսկի գուզես, արծաթ, ալմաս, յաղութ, զմրութ: Խելքս ադոնց էի տվե՝ աշեն վարեն ճվան կը թե.

- Թեզ էրե, վար թափե եղած չէղածը, մի ուշանա, թե չը հավքերը կենա գուքան քեզի կուտեն:

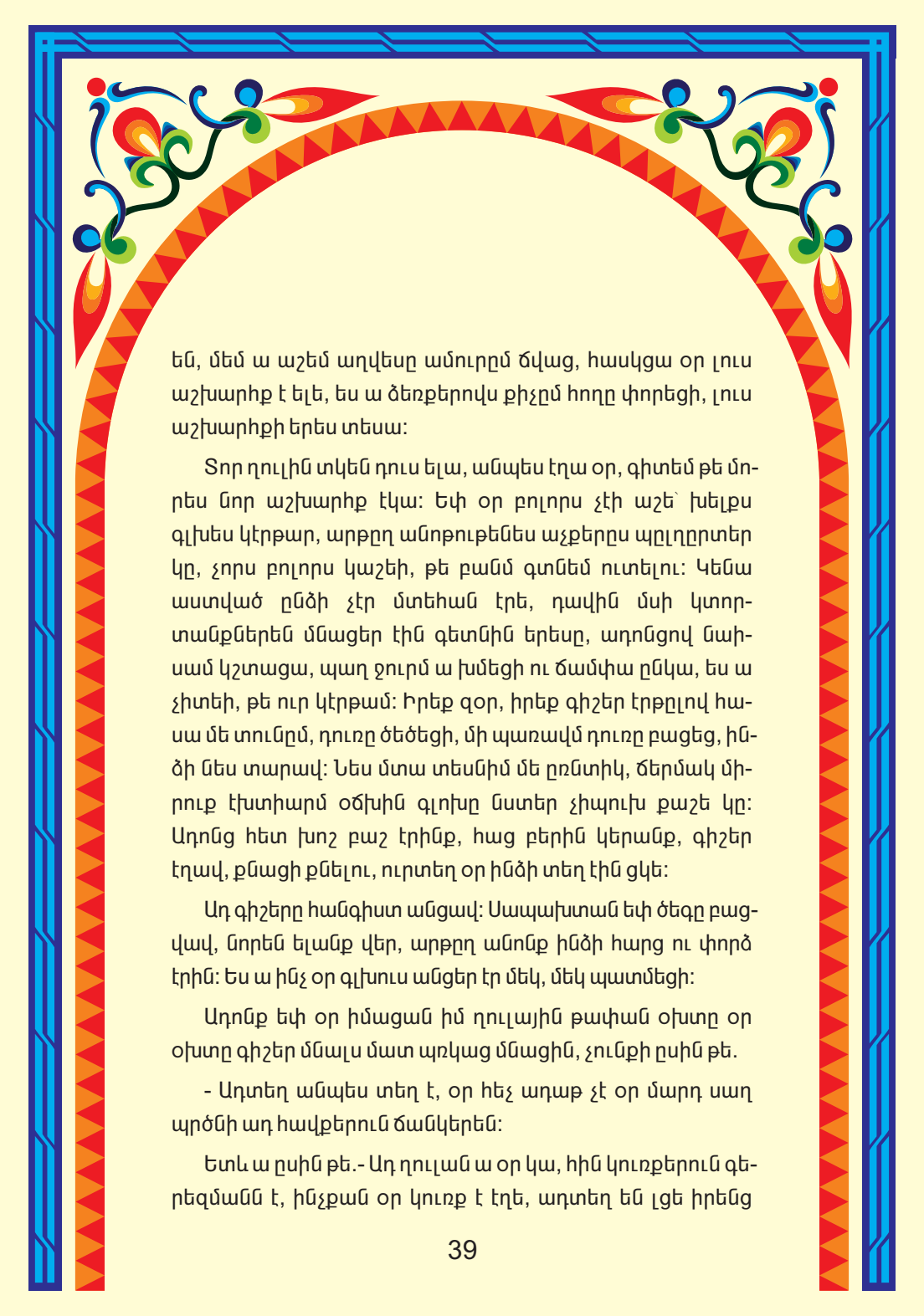
Եփ օր աղ խոսքերը չիմացա՞, մազերս փուշ-փուշ էլան, հըմը հավար, հավար վար թափեցի, ինչքան օր կրնայի:

Աս վարի մարդիկն ժողվեցին, ակտունանքը լըցին հապիկյաները, մեն ա աշեն քարվանըմ էկավ, ասոնք ինչօր կար չկար դավաներուն բարձին, ճամփա ընկան:

Ես է վերեն բաքլայեմ կը, թե ինձի հիմի վար կը տանին, աշեն օր չէ: Արթըղ ասոնց սկսա աղաչել, պաղատել, հըմը հեչ քաֆարատ չի էնե, թոփ թապլես չի հասնի:

Տեսա օր ալ ճար չկա, ինչ էնեն, ինչ չէնեն, վերթին կաշեն ճամփա չկա, հըմը եփ օր կենա չորս բոլորս թափթփած ակներ չե՛մ տեսնի, սիրտս քիչմ բացվի կը, ես ինձի գյունան կուտամ:

Էդօր իրիկուն աղտեղ մնացի, արթըղ փորս վեց-վեց էրավ, անոթութենը սխմեց, հաց ուտել գուզեմ հաց չկա: Ալ հոգուս հասավ: Դավին միսը կտրեցի, առանց կրակ, հուն հուն կտորմ կերա: Ինչ էրկնցնեն, աղպես օխտը գիշեր մնացի աղտեղ, ալ շվարեր էի, չունքի բան չէր մնացե ուտելու, կըսեի թե յա ասօր, յա էքվան անոթութենես մեռնիմ կը: Աղպես մտորեի կը, մեն ա աշեն, ուրտից էր ուրտից չէր մե աղվեսըմ դուս պրծավ, ինձի տեսավ թե չէ՛ կենա էկած ճամփան բռնեց ու փախավ: Ես ա հավար, հավար ակտունանքներեն խեյլըմ ջեպս լըցի ու աղվեսին ետըթիեն փորքչի կէրթան: Տեյ խեյլմ տեղ աղպես գնացի աղվեսին ետըթի-

են, մեն ա աշեն աղվեսը ամուրըն ճվաց, հասկցա օր լուս աշխարհք է ելե, ես ա ձեռքերովս քիչըն հողը փորեցի, լուս աշխարհքի երես տեսա:

Տոր դուլին տկեն դուս ելա, անպես էղա օր, գիտեն թե մորես նոր աշխարհք էկա: Եփ օր բոլորս չէի աշե՝ խելքս գլխես կերթար, արթըղ անոթութենես աչքերըս պըղըրտեր կը, չորս բոլորս կաշեի, թե բանն գտնեն ուտելու: Կենա աստված ընծի չէր մտեհան էրե, դավին մսի կտորտանքներեն մնացեր էին գետնին երեսը, աղոնցով նախսան կշտացա, պաղ ջուրն ա խմեցի ու ճամփա ընկա, ես ա չիտեի, թե ուր կերթամ: Իրեք գօր, իրեք գիշեր էրթըլով հասա մե տունըն, դուռը ծեծեցի, մի պառավն դուռը բացեց, ինծի նես տարավ: Նես մտա տեսնիմ մե ըռնտիկ, ճերմակ միրուք էխտիարմ օճխին գլոխը նստեր չիպուխ քաշե կը: Աղոնց հետ խոշ բաշ էրինք, հաց բերին կերանք, գիշեր էղավ, քնացի քնելու, ուրտեղ օր ինծի տեղ էին ցկե:

Աղ գիշերը հանգիստ անցավ: Սապախտան եփ ծեզը բացվավ, նորեն ելանք վեր, արթըղ անոնք ինծի հարց ու փորձ էրին: Ես ա ինչ օր գլխուս անցեր էր մեկ, մեկ պատմեցի:

Աղոնք եփ օր իմացան ին դուլային թափան օխտը օր օխտը գիշեր մնալս մատ պռկաց մնացին, չունքի ըսին թե.

- Աղտեղ անպես տեղ է, օր հեչ աղաթ չէ օր մարդ սաղ պրծնի աղ հավքերուն ճանկերեն:

Ետև ա ըսին թե.- Աղ դուլան ա օր կա, հին կուռքերուն գերեզմանն է, ինչքան օր կուռք է էղե, աղտեղ են լցե իրենց

ունեցած չունեցածովը, ան հավքերն ա օր կան թևավոր դևեր են, օր աղոր մուղաթ կենան կը, չեն թողնե ինսան օղլանի մոտենալու:

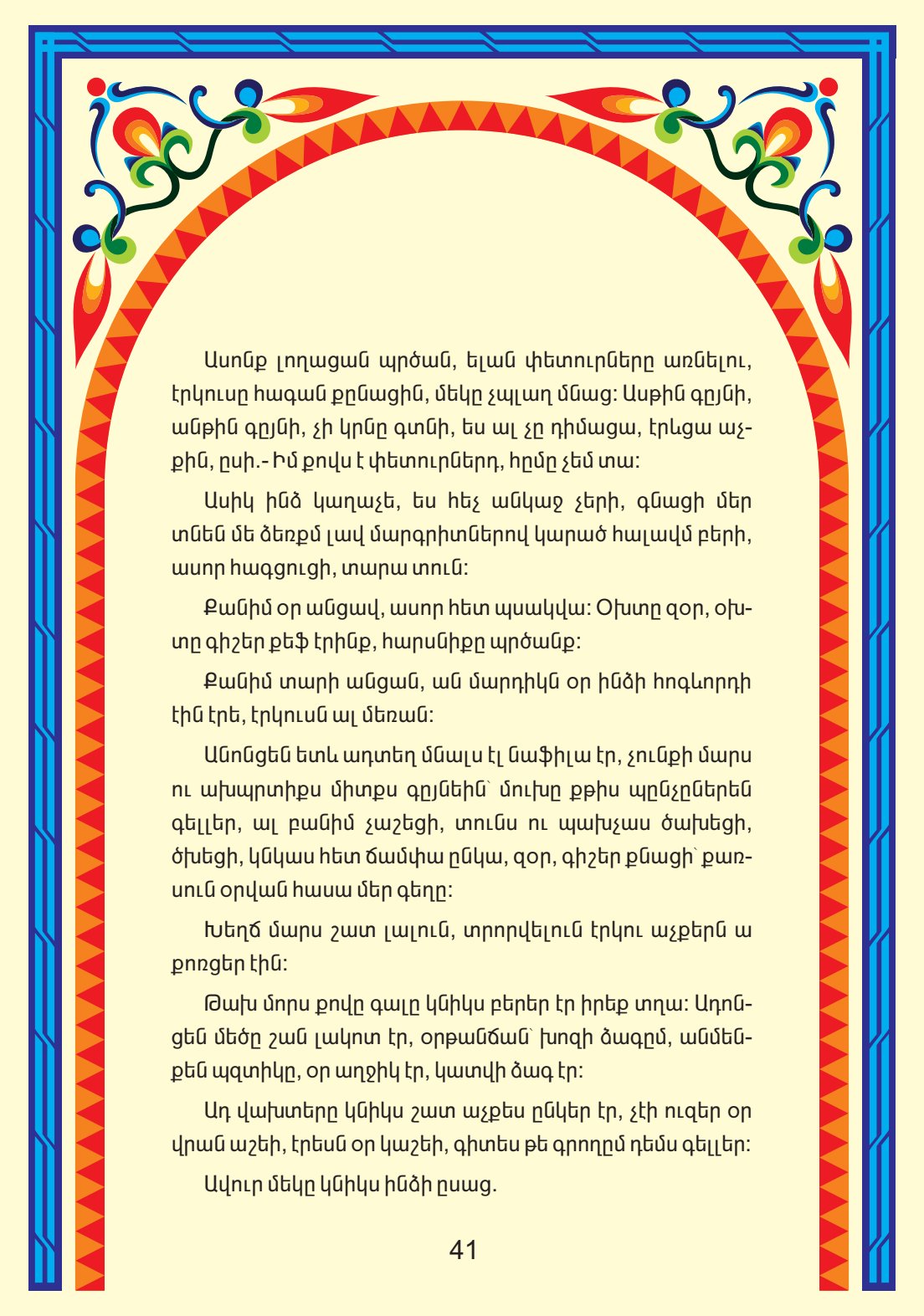
- Օղուլ,- ըսաց աղ մարդը,- քուկդ մե հրաշք բանըն է, օր աղտից ազատվեր ես: Էհ, եփ օր դու աղքան դոչաղ ես էղե, թե գուզես արի մեզի տղա էղի, մենք առանց տղի ենք մնացե, դու արի մեզմով մխիթարվե, մենք ա՝ քեզմով:

Աղ օրեն ես անոնց տղա էղա:

Անցավ մե քանիմ վախտ, տեսան օր ես սանյաթ չիտեմ, տարան ինձի մե սարաճիմ քով ուստա տվին: Քանիմ տարի ետև սանյաթս լավ սորվա:

Մե օրմ կանուխ քնացեր էի մեր տանը բախչան պտտելու: Աշեմ վերեն իրեք դոխ գիջմիմ, հըմը ինչ դոխ, աչք պիտի ըլլիր՝ օր տեսներ, բերան պիտի ըլլիր, օր պատմեր, անկաջ պիտի ըլլիր, օր իմանար, ինչ օրա, ասոնք օր վար իջնելու էղան պախչան, ես պահ մտա ծառին քոքիմ տակը:

Ասոնցեն էրկուսը իջան, մեկալը չէր իջնի, կըսեր թե՝ մարդու հոտ գուքա, աստեղ մարդ կա: Ընկերները շատ հերստտան թե՝ անքան օր մեննակ դու հոտ կառնիս: Նայիսա իջուցին վար, ես հեռվեն սեյր կէնեի, հըմը ալ հոգիս բնեն ելավ, աշեմ օր, ի՞նչ, աս դոխերը վրայի փետուրները հանեցին, մեկ մեկ աննման, հրեշտակի պես ըմնտիկ աղջիկ դառան, մտան հավուզը լողացան, ես է հըմը չախի ճոթով աղոնց մեկին փետուրները քաշեցի ինձի, վերուցի պահեցի:

Ասոնք լողացան պրծան, ելան փետուրները առնելու, երկուսը հագան քրնացին, մեկը չալաղ մնաց: Ասթին գրյնի, անթին գրյնի, չի կրնը գտնի, ես ալ չը դիմացա, էրեցա ասչին, ըսի.- Իմ քովս է փետուրներդ, հըմը չեմ տա:

Ասիկ ինձ կաղաչե, ես հեչ անկաջ չերի, գնացի մեր տնեն մե ձեռքմ լավ մարգրիտներով կարած հալավմ բերի, ասոր հագցուցի, տարա տուն:

Քանիմ օր անցավ, ասոր հետ պսակվա: Օխտը զօր, օխտը գիշեր քեֆ էրինք, հարսնիքը պրծանք:

Քանիմ տարի անցան, ան մարդիկն օր ինձի հոգևորդի էին էրե, էրկուսն ալ մեռան:

Անոնցեն ետև աղտեղ մնալս էլ նաֆիլա էր, չունքի մարս ու ախպրտիքս միտքս գրյնեին՝ մուխը քթիս պընչըներեն գելլեր, ալ բանիմ չաշեցի, տունս ու պախչաս ծախեցի, ծխեցի, կնկաս հետ ճամփա ընկա, զօր, գիշեր քնացի՝ քառտուն օրվան հասա մեր գեղը:

Խեղճ մարս շատ լալուն, տրորվելուն էրկու աչքերն ա քոռցեր էին:

Թախ մորս քովը գալը կնիկս բերեր էր իրեք տղա: Ադոնցեն մեծը շան լակոտ էր, օրթանճան՝ խոզի ձագըմ, անմենքեն պգտիկը, օր աղջիկ էր, կատվի ձագ էր:

Ադ վախտերը կնիկս շատ աչքես ընկեր էր, չէի ուզեր օր վրան աշեի, էրեսն օր կաշեի, գիտես թե գրողըմ դենս գելլեր:

Ավուր մեկը կնիկս ինձի ըսաց.

- Քա, ինի իմ հավքի թեպուլներս պահե՞ր ես մե տու, ես անոնցով մորդ աչվիքը լավցնեմ:

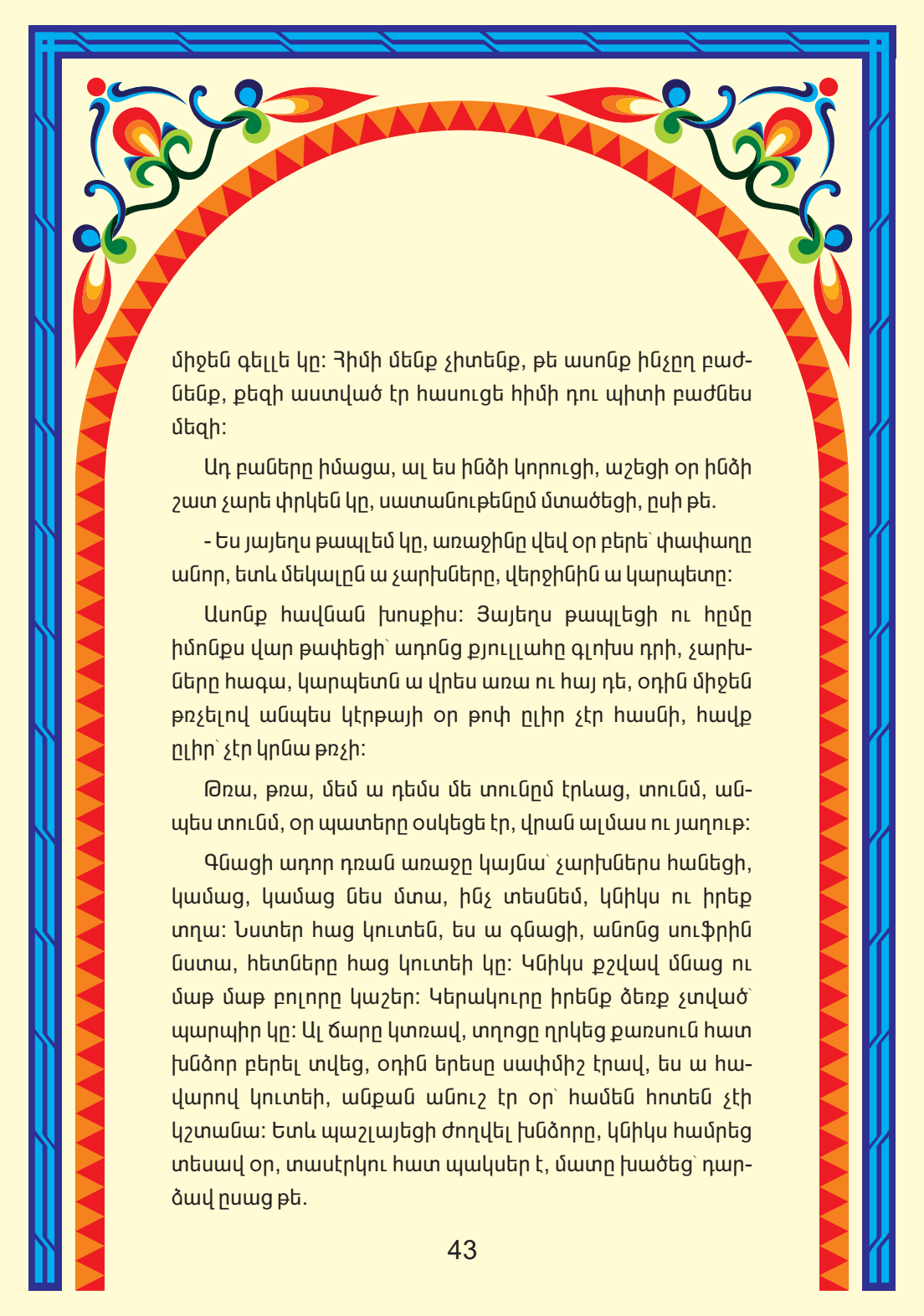
Ես հավատալով կնկանս խոսքին, վերուցի տվի: Ադ օրն անցավ, էքսի սապախտանը աշեմ օր կմիկս չկա, անոր տեղը մե դոխըն կայներ է իրեք ձագ ա հետը: Ադիկ իջավ մորս աչքերուն, թրջեց, թեպուլովը սրբեց, մեմ ա մորս աչվիքը բացվան:

Դոխը ձագերուն հետ քնաց կայնավ փանջարեն ու ըսաց թե.

- Թ՛ակար դու մեզի գուզես, հագի էրկթե օտըման, առ էրկըթե դըգանակ, գլոխդ դի էրկըթե քյուլլահ, ճամփա ընկի, պտըտի, տոր ատոնք մաշի, եփ օր մաշավ, մեզի գտմիս կը: Աս ըսելն ու ձագերու հետ թընելը էրթալը մեմ էղավ:

Ես ամեն ինչ հասկցա, հըմա ալ ինչ պիտի էնեի: Ադ օրը տոր իրիկուն մստեր գուլայի կը, մեկալ օրը ալ չհամբերեցի, գնացի հագա էրկըթե չարուխ, առա էրկըթե դըգանակըմ, գլոխս ա դրի էրկըթե քյուլլահըն ու ճամփա ընկա: Գնացի, գնացի շատ ու քիչը աստված գիտե, հասա ջրիմ քանար: Ադտեղ իրեք ախպար իրար հետ կռվեին կը: Ինձի օր տեսան, կանչեցին ու ըսին թե.

- Մենք իրեքս ախպար էինք, մեր հարը մեռավ, այս իրեք բանը թողեց. մեկը այսի էրկըթե փափաղն է օր վեվ ծածկե, մարդ չի տեսնի անոր, մեկն ա այսի էրկթե չարուխներն են, օր վեվ հագմի՝ դախվանմ մեջ քաղթներ, ծովեր կանցմի, մեկն ա այսի կարպետն է, անպես օր, ինչ օր չուզես՝ ասոր

միջեն գելլե կը: Հիմի մենք չիտենք, թե ասոնք ինչը բաժնենք, քեզի աստված էր հասուցե հիմի դու պիտի բաժնես մեզի:

Ադ բաները ինացա, ալ ես ինձի կորուցի, աչեցի օր ինձի շատ չարե փրկեն կը, սատանութենըն մտածեցի, ըսի թե.

- Ես յայեղս թապլեմ կը, առաջիմը վեկ օր բերե՝ փափաղը անոր, ետև մեկալըն ա չարխները, վերջիմին ա կարպետը:

Ասոնք հավնան խոսքիս: Յայեղս թապլեցի ու հըմը իմոնքս վար թափեցի՝ ադոնց քյուլլահը գլոխս դրի, չարխները հագա, կարպետն ա վրես առա ու հայ դե, օդին միջեն թռչելով անպես կերթայի օր թոփ ըլիր չէր հասնի, հավը ըլիր՝ չէր կրնա թռչի:

Թռա, թռա, մեն ա դեմս մե տունըն էրևաց, տունմ, անպես տունմ, օր պատերը օսկեցե էր, վրան ալմաս ու յաղութ:

Գնացի ադոր դռան առաջը կայնա՝ չարխներս հանեցի, կամաց, կամաց նես մտա, ինչ տեսնեմ, կնիկս ու իրեք տղա: Նստեր հաց կուտեն, ես ա գնացի, անոնց սուֆրին նստա, հետները հաց կուտեի կը: Կնիկս քշվավ մնաց ու մաթ մաթ բոլորը կաշեր: Կերակուրը իրենք ձեռք չտված՝ պարպիր կը: Ալ ճարը կտռավ, տղոցը դրկեց քառսուն հատ խնձոր բերել տվեց, օդին երեսը սափմիշ էրավ, ես ա հավարով կուտեի, անքան անուշ էր օր՝ համեն հոտեն չէի կշտանա: Ետև պաշլայեցի ժողվել խնձորը, կնիկս համրեց տեսավ օր, տասերկու հատ պակսեր է, մատը խածեց՝ դարձավ ըսաց թե.

- Յրեշտակ ես, դև ես, մարդ ես՝ էրևցի, ինչ օր գուգես կուտամ:

Սիրտս ալ չդիմացավ՝ փափաղս գլխես վար առա թե չէ, կնիկս ու տղաքս վրաս թափան ու լացին: Քիչ քիչ աղոնց սրտերն առա, նստանք անուշ անուշ զրցեցինք:

Ադ օրն անցավ, մեկալ օրը սապախտան կանուխ ելլեն օր մեծ մանչս մեռեր է: Էհ ինչ պիտի էնեի, փառք կամեցածին, ետըթին էրկու տղա ա ունեի:

Մեկալ գիշերն ա անցավ՝ սապախտան աշեն օր օրթանճա մանչս մեռեր է: Ադոր ա շատ լացի, հըմը ինչ օգուտ: Կենա ախչիկն ունեի՝ անիկա հերիք էր:

Խուլլաս, ինչ էրկնցնեն, մեկալ օրն ա ախչիկս մեռավ: Վրա չորս օրն ա աշեն կնիկս ա մեռավ:

Էհ ալ ինձի ինչ մնաց աշխրթին էրեսը: Տղաքս մեռան, կնիկս մեռավ, ալ ո՞ւմ համար ապրիմ, կերթամ ես ա ծովը ընկնիմ խեղթիմ կը:

Ադ մտքով գնացի ծովին քանարը, ես ինձի ծովը քցեցի: Մեն ա ուրտից էր ուրտից չէր մե մենձ ջանավարմ ինձի բերանն առավ, կուլ տվեց ու մտավ ծովին տակը:

Չիտեն ալ ինչքան են մնացե ջանավարին փորը, ավուրը մեկը աշեն ջանավարին փորին միջեն լուս էրևաց, հըմը կամաց-կամաց սողան ու լուս աշխարիք էլնեն:

Կամաց-կամաց քալելով էկա աս աշխարիքն ընկա, բըռնեցի աս խանութը ու նստեր սարճութեն կենեն կը, լավ

այարների շինեն կը, վրան քաշեն կը կնկանս ու տղոցս սըֆաթները: Քանի վրան կաշեն կը՝ սիրտս կտոր կտոր գըլլի, ուշքս վերնա կը, մարած գըյնիմ վար, ետև խելքս գլոխս գուքա կենա վրան կաշեն սիրտս թալկըտի կը, հերսս գելլե, կառնեն ուրաքը կտոր բրտուջ կենեն, վար լըլեն կը ու նստեն գուլամ»:

Խեղճ մարդն օր աս բաները պատմեր կը գուլար ու հեծեծար կը, եփ օր խլսցուց աչքերը շուրտեց ու մարավ, ընկավ վար:

ԿԱՆԱՐԴ ԱՐԱՊՈՆ

Ղլլի չՂլլի ժամանակով մե երիգ կնիգ գըլլին: Իրենք շատ աղքատ գըլլին: Օրըմ կնիգը կերթա տներեն կօրկօտ, բ՛լղուր կը մուրա: Գուքա մարթուն կ՛ըսե կը.- Ա՛յ մա՛րթ, քնա՛ մե քիչ մեշեցեն վառելիք բ՛եր, մե աբուր էփենք, տաք տաք ուտենք:

Մարթը կացին կ՛առնե կը, կ՛երթա մեշեն: Շատ կ՛երթա, քիչ կ՛երթա ռաստ գուքա կը խօշօր քյուբուկին: Կացինը գարնե կը օր մի քանի կտօր փատ կօտրե, մե մա տեսնես մե արապ դ՛ուս գուքա ու հարցնե կը.- Ա՛յ հողածի՛ն, ի՞նչ գո՛ւգես:

Մարթը շվարած կ՛ըսե կը.- Աղա՛, խեղճ եմ, մեղք եմ, էկեր եմ մե քիչ փատ տանեմ, աբուր էփեմ:

Արապը մեղքնա կը մարթուն վրա, կըսե.- Ես քեզի անպես մե բանըմ տամ օր թօռեց թօռ ուտես, չի՛ պարպի: Տա՛ր աս սինին եփօր ըսես. «Բ՛ացվե սեղան, բ՛ացվե», ի՞նչ տեսակ կերակուր ուգես պատրաստ գըլլի կը:

Մարթը ուրախությամբ սինին կառնե տուն գուքա: Տունը հասնելուն պես, սեղանը բ՛երե կը կըսե.- Բ՛ա՛ցվե սեղան, բ՛ացվե:

Անմիջապես սեղանին վրա ամեն տեսակ կերակուր ու խմելիք հազըր գըլլի կը:

Մե վախտ կանցնի, մարթ ու կնիգ մտածեն կը, թե. «Փաշային տուն կանչենք»: Մարթ դրկեն կը, փաշային տուն կը

կանչեն, սինին դ'ենն կը, կըստ մարթը. «Բ'ացվե, սեղանս, բ'ացվե», ամեն տեսակ կերակուրներ պատրաստ գըլլին: Փաշան փօրը կուշտըմ կը կշտցնե: Շնօրհակալություն կը հայտնե ու դուս կելնե:

Փաշան նախանձեւով խեղճ մարթու ադ սինիին վրա, գուզե ձեռնէն խլել: Մարթ դրկե կը սինին գուզե: Խեղճ մարթը առանց գ'իտնալու փաշայի միտքը, սինին կուտա կը, տանին: Դ'էքսի օրը փաշան մե ուրիշ սինին դրկե կը անօր սինիին տեղը:

Իրիկուն հացի նստած վախտը, մարթը կըսե.- Բ'ացվե', սեղանս, բ'ացվե,- ամնա շատ կը զարմանա օր կերակուր բ'ան հագր չկա, կը հասկնա փաշայի սատանությունը և բանըմ չի կրնա էնե:

Կանցնի մե վախտըմ, կենա կ'աղքտման, կենա կնիգը երգան կըսե կը.- Մա'րթ, քնա' մի քիչ փատ բ'եր աբուրմ էփենք ուտենք:

Մարթը կացին կառնե' կերթա անտառը, կը հանդիպի կենա ան քյութուկին, մեկ քանի հատ կացնով զարնե կը, Արապը դուրս կելնե, կ'ըսե.- Ա՛յ անկո'ւշտ մարթ, կենա ի՞նչ գուզես:

Մարթը վախնալով կ'ըսե կը.- Աղա', սինին փաշան ձեռքես առավ, կենա մնացիմք խեղճ, անտեր: Խեղճ եմ, մեղք եմ, մե քիչըմ փատ տանիմ:

Արապը կատղած, կը վերցնե մարթուն էշըմ կուտա կը,

կըսես.- Եփօր ըսես «չիու զըռ», ետմեն օսկի կը թափի:

Մարթը կուրախնա կը, հեծնի կը իշուը վրա, գուքա կը տուը: Տուըը հասնելուը պես կըսես.- չիու, զըռ,- օսկիները կը թափին կը:

Մե օրըմ, մարթ ու կնիգ, խելք խելքի կուտան, հեծնին կը էշը, կերթան կը բ'աղնիք: Համվելու վախտը, համամծիին թենպեհ կընեն կը օր չ'ըլլի թե իշուը «չիու, զըռ» ըսե, վերջը օսկիները կը թափի: Համամծին ծ'են չի հանե, եփօր անօնք նես կերթան, համամծին իշուը «չիու, զըռ» կըսես: Էշը օսկիները կը թափես: Համամծին եփօր աս բ'անը տեսնի կը, խելքը թոցնե կը: Խաբար կենե կը, մե հ'ուրիշ էշ բ'երել կուտա և մյուս էշը իրենց տուըը ճամբել կուտա կը:

Լօղանալէն վերջը, փարա տալու վախտը, մարթը իշուը ինչքան օր «չիու զըռ» կէնե, էշը օսկի չի թափե. էրիգ կնիգ էշը կուտան իրենց լօղանալու տեղը, կելնեն գուքան կը: Կանցնի մե վախտըմ, կենա կաղթուման:

Կինը կըսես մարթուն.- Ք'նա' ցախ բեր, արուր էփենք:

Մարթը կելնի կերթա կենա էն քյութուկին ռաստ գուքա, վախնալօվ էրկու իրեք կացին կը զարնե, էն Արապը դուրս գուքա, կ'ըսես.- Ա'յ հօղածին, դ'ուն ի'նչ անկուշտ մարթ ես:- Եվ քիչ մնա կը օր մարթուն ուտես:

Խեղճը կաղաչե կը, պաղատե կը, Արապին հերսը գիչնի կը: Աս անգամին ալ մե հատ երկանք կուտա կը, կըսես.
«Օսկի կաղա»:

Մարթը ուրախ դառնա կը տուն: Քարերը սարքե կը, կա-
ղա, օսկի կը թափի:

Մարթը կը զենկիննա, դ'րկիցները գ'իմանան, գուքան
կը խափեն, կըսեն.- Մեմ ձ'եր երկանքը տվեք, տանինք
քիչըմ բ'լղուր աղանք ու բ'երենք:

Կը տանին, տեղը ուրիշ էնդերիե քարեր կը բ'երեն: Խեղ-
ճերը շատ կը դ'արցնեն, ալ օսկի չի թափի:

Կենա կաղքտոնան կը, վախտըմ կանցնի, կնիգը կենա
կըսեն.- Պիտի էրթաս փատ բ'երելու:

Մարթը աս անգամ ճարը հատած կելնե կ'էրթա քյութու-
կին քօվը, մե կացին կը զարնե, Արապը դուս կ'ելնե կը,
կըսեն.- Ա՛յ անկուշտ հողածին, աղքան բանը քեզի տվի
չկշտացա՞ր, կենե՞ք էկեր բ'ան գուզես:

Խեղճը կ'ըսեն.- Ունեցած չունեցածս ուրիշները բիթտուն
տարան, խեղճ եմ, եկա կտորմ փատ տանիմ:

Արապը, ճարը կտրած, ըսավ.- Աս անգամ ա ասի կօպա-
լը տար, եփօր ըսես. «Կօպալ, ել ու հ'իչի», օսկի կը թափի:

Մարթը աս անգամ ա ուրախցավ: Կառնե կը կօպալը,
գուքա տուն: Եփօր կըսեն. «Կօպալ, ել ու հ'իչի», կօպալը կել-
նե ու կիչնի իրեն գլխուն, լավըմ ծեծե կը:

Մարթը, խրատված, կառնե կօպալը, կէրթա փաշային
տունը ու կըսեն.- Փաշա, չըլլի ըսես կօպալ ել ու հ'իչի, սորա
օսկիները թափին կը:

Փաշան, կարծելով թե սինիին պես է, բիրտեն բիրե

կըսես.- Կօպալ ել ու հ'իչի:- Կօպալը կեւնես կը, կ'իչնի կը էն-
քան զարնես կը փաշին գ'լխին, օր փաշան կըսես.- Ա՛յ, սինիի
տերն է էկե, տվեք թօղ տանի:

Մարթը կ'առնես սինին, քեֆով կը վազես բ'աղնեպանին
քօլ: Բ'աղնեպանին կ'ըսես.- Չ'ըլլի թե ասօր ըսես կօպա՛լ, ել
ու հ'իչի, սորա օսկիները կը թափի:

Չամամծին գիտնա կը թը, ադ ալ իշու պես է, կըսես.- Կօ-
պա՛լ, ե՛լ ու հ'իչի,- էնքան կը զարնես օր համամծին կըսես.-
Յամա՛ն, իշուն տերն է էկե, տվեք թօղ տանի էշը:

Երկանք տանօղ դ'րացիին տունը կերթա, անկից ալ եր-
կանքը կ'առնես և ուրախ ուրախ տուն գուրքա:

Կուտեն կը, խմեն կը, քեֆ կենես կը:

Երկնքեն իրեք խնձօր հ'իչավ. մեկն ասօղին, մեկը՝ լսօ-
ղին, մեկն ալ բօլօր աշխարհին:

Տպագրվում է «Չայ ժողովրդական հեքիաթների» 4-րդ հատորից (Երևան, 1963, էջ 484-486),
ըստ Չակոբ Մկրտչյանի գիտական տառադարձության: Գրառման ձեռագիրը պահպանվում է ՀՀ
ԳԱԱ Զնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Բանախուսական արխիվում (Երվանդ
Լալայանի ֆոնդ, գոր 1, N 897): Չեռագրի վրա դրված է «Երվանդ Լալայանի խմբարշավ» կնիքը:
Գրված է. «Երզրունի բարբառով, հավաքեց Բարսեղյան 1915 թ. դեկտ. 8, Երևան»:

ԷՐՁՐՈՒՄՈՒՄ ՄԱՐԴ ՉԷՂԱՎ, ՍՏԱՍԲՈՒԼՈՒՄ ԱՂԱ ԷՂԱՎ

ըզրումում ապրում էր մի ընտանիք, որը բաղկացած էր երեք անձնավորությունից, հորից, մորից և մի տղայից:

Որդին մի շատ վատ, շառլատան, անընդունակ տղա էր, իսկ հայրն էլ մի անպետք

խարագ:

Չայրը մեռնելուց հետո թողնում է միմիայն մի կով, ուրիշ ոչինչ:

Ե՛հ, խեղճ մայրն ի՞նչ անի, ինչո՞վ կառավարվի, որդին բեղելվաթ, ոչ մի գործի, բանի չի կաչի, խեղճը ստիպված կըսկսե կովի կաթը ծախել և այդպիսով ապրուստ հայթայթել ու ամեն օր տղին կը նախատե թե. «Գոնե հորդ սանիաթը արա, մի կտոր չոր հացի փող էլ է վաստկես»: Բայց որդին հեչ, որտեղ լուսացնում, էնտեղ էլ մթնացնում է ու իրա օրերը անցնում է պարապությամբ:

Օրվա մեկն էլ սրա ընկերները բըզեզն են մտնում թե. «Մենք պիտի էրթանք Ստամբուլ, չե՞ս գա իրար հետ էրթանք, այնտեղ մեր գործը լավ անց է»:

Սա էլ, խելքին կը գոռե գուբա տուն ու մորը կըսե.- Է՛, մարս, գիտես ի՞նչ:

- Ի՞նչ, - կը պատասխանե մայրը:

- Ել վեր, հազրվե, որ մենք յարաններով պիտի էրթանք Ստամբուլ, այնտեղ մեր գործը շատ անց է: Ել, դուն էլ հազըր եղիր, կովը հետվիս առնենք, էրթանք իսի մունտառ տեղեն,

բալքի այնտեղ մարդ դառնանք, այստեղ, այսպիսություն-
նով մարդ չենք ըլլի:

Մայրը կըսես.- Ի՞նչ կըսես օղուլ, ի՞նչ հազըր, ի՞նչ բան,
ինչով պիտի էրթանք, ունինք, չունինք զաթի մե կովմ
ունինք. ան ալ տանինք ճամբան սատկեցնենք, ետև ի՞նչ
էնենք, մանավանդ որ հորդ յաթիքյարն է, կովին կաշեմ կա-
րոտս կառնեն:

Տղան կըսես որ.- Չէ՛, այդպիսի բաներ չկա մեր աշխար-
հունը, արդեն վճռել պրծել ենք, ե՛լ, թե չէ անոնք կերթան,
մենք կը մնանք:

Է՛հ, մայրն էլ ի՞նչ անի, ճարահատված գելնե, շալը կառ-
նե, տղան ալ կովի չվանը բուկը կը ցկե, առաջ կը խառնեն
հո՛, հո՛, կերթան կը հասնին ընկերներուն, ու կը շարունա-
կեն միասին ճանապարհները: Կովը կանանչ խոտը արծե-
լով կերթա, մայր ու տղա էլ բունբունալով-դունդունալով
կերթան ու կը հասնին ի մայրաքաղաքն Ստամբուլ:

Ընկերները կըհեռանան, այս տղան էլ կովի ու մոր հետ
միասին կը գնան մի գետնափոր տուն կը բռնեն, մորն ու կո-
վին կը տեղավորցնե, իսկ ինքը կերթա, ո՞ւր, միայն տերը գի-
տես:

Մութը գընգնի, գութա տուն:

- Է՛, մայրս, բանըմ կա՞ ուտելու:

Մայրն ալ կըսես.- Ինչ որ աստված տվել է:

Կուտեն ու կը քնին:

Այդպես մի քանի օր, մի երկու շաբաթ կանցնի, որդին պետքը չի սեպե, թե գործ աչե, բանի աչե:

Մայրը կըսե.- Որդի'ս, ախր ասպես բան չի ըլլի, բերիր աստեղ ինձի ցկիր, թե լավ գործ կա, ո՞ւր է հըբը ոչինչ չես անե:

Տղան կըսե որ.- Մարս, քյարաստա է պե՛տք, քյարաստա՛:

Մի օր էլ կըսե.- Մարս, բեր իդի կովը ծախե՛նք, փարին քյարաստա առնեմ, գործ անեմ, թե չէ այսպիսով բան չի ըլլի:

Մարը մի քիչ կը ընդդիմանա, հըմը որդին բանի տեղ չի դնե: Կովը կը բերե, չվանը բուկը կը ցկե ու առաջ կը խառնե:

Սիրտն ելած մայրը ճար ու ճուր կանե, այսքանը կըսե թե.

- Օղո՛ւլ, տանելուն կը տանիս, տես չխաբվիս, այդ մեյդան այնպիսի մարդիկ կան, որ շատ կը խաբեն:

- Ֆառա կաց, մարս, ադոր համար դարդ մի էնե, ինձի չեն կրնա խաբե: Աստված դու առաջնորդե,- կըսե ու ճամբա կը ընկնի դեպի մեյդանը, կը հասնի խափանը ու կը կայնի:

Դրա դեմն էլ կա շինված մի շատ լավ, հոյակապ տուն: Հենց այդտեղ էլ բնակվում են այդ խաբեբաները:

Աղան կը տեսնի, որ մի խամ մարդ մի լավ կով ձեռքը կանգնած է, կը կանչե ծառաներից մեկին (բալկոնից ցույց տալով).

- Տեսնո՞ւմ ես, կովը ձեռքը մուրովել կայնել է, գնա՛, շո՛ւտ խաբի՛ր, ձեռքիցը ա՛ռ, բե՛ր:

Այս ծառան էլ հավար, հավար գուքա, կը մոտենա ու

կըսե.

- Բարի աչողում:

- Աստծու բարին:

- Ծախու է, հա՛, ի՞նչ տամ իսի դառդիդ: (Մանչը կը գար-
մանա):

- Ի՞նչ դառդա, ի՞նչ կըսես:

- Հըբը ինչ, դառդիդ ի՞նչ տամ:

- Տո ո՞ւր է դառդա, իմ ծախածըս կո՛վ է, կո՛վ, լավ, եղոս
կով:

- Դե լա՛վ, գինը ըսե, ի՞նչ տամ դառդիդ:

Խեղճ մանչուն հերսը գելնե, կըսե կոր.- Գնա՛, ես ծախու
դառդա չունեմ:

Ծառան քոռ փոշման, կերթա, կըսե օր.- Աղա՛, չը կրցա
խաբել:

Սրա բարկությունը գուքա, կը կանչե ամենագլխավոր
խաբողին ու էլի ցույց տալով կըսե.

- Գնա՛, խաբիր, բեր, լավ դավուրմացու է, անենք և
ուտենք:

Մյուսը ևս նրա պես կը գնա կըսե.

- Բարի աչողում:

- Աստծու բարին:

- Աս ի՞նչ է ծախածդ, սառչա՞ է, ի՞նչ տամ, գինը ի՞նչ է:

Տղան կը զարհուրի ու կըսե ինքն իրան. «Այս ինչ տա-
րօրինակ մարդիկ գուքան, մե կարգով մուշտարիմ չի գա,
որ հոգիս խայլառ էնեն»:

- Իմ ծախածըս կո՛վ է կո՛վ, սառչան ի՞նչ է, բանն ի՞նչ է,
կուզես առնել ըսե՛ կովիդ գինը ի՞նչ է:

Էլի ծառան կըսե.- Տո խելառ ես, ինչ ես, մեկ մայիր, դա
կո՞վ է, սառչա է: Լավ, գինը ասա տանեն, թող գյումանով
կով ըլլի:

Տղան կըսե որ.- Ես քեզի պեսներին ոչ մալ կուտամ և ոչ
ալ գին կասեն, հայդե, գնա քու ճամփան:

Սա էլ դատարկ կերթա և միևնույն բանը կասե որ.- Չկա-
րողացա, պինդ բան է շատ:

Աղայի հերսը շատ գելլե ու կըսե.- Բերեք մուշտակս, տե-
սեք ես հիմի ի՞նչպես կը բերեն:

Հագնի կապե կը՝ գա մեյդան.

- Տղա՛, այս ինչ լավ պլտրչին է, ծախո՞ւ է:

- Այո, աղա:

- Է, գինը ի՞նչ է:

- Է,- կըսե,- քեզի պես աղային հետ բազար անելը որն է,
դու չիտե՞ս ինչ է որ:

- Գիտեմ, համա դու էլ ասա,- կըսե, ու կը շարունակե,-
պըլտրչին տուր տանեն, գնա դու գինը իմացիր, ով որ ինչ
արժեցնե, ես նրանից հինգ դուրուշ էլ ավել տամ, տունըս էլ

այդ լավ տունն է:

Տղան կը գնա հարց ու փորձ կանե, գիմանա որ խափված է. «լավ» կըսե ու կերթա փողերն ստանալու: Ծառաներուն կասե, որ գնան փողերը բերեն: 7-8 դուրուշ կառնե, կը գնա էն դռանը մոտը կը կանգնի, որտեղ կովին հավարհավար մորթում են: Ծառաները կասեն.- էլ ինչի՞ ես կանգնել, գնա՛ էլի:

Մանչը կըսե.- Հարս որ մեռավ, օսիաթ արավ թե. «Ինչ կենեք էրեք, կովն որ կը ծախեք պոչը չը ծախեք», հիմի կաղաչեմ որ պոչը տաք, ձեզի որ պետք չէ:

Դրանք էլ կուտան, ասիկ կառնե ու յալլա դամուրջընոցը, լավ, սըխ մխել կուտա, մեջքը կը կապե, կերթա տուն, մորը կըսե.

- Քա, մարս, տեսար, կըսես թե «խաբվիս կը», այնպես մե աղայիմ ծախեցի, որ այսքանը բեյ տվեց, ըսավ օր՝ «մյունս ալ ետև կուտամ», հըմը մարս ինչ գըլլի իսի մեր դրկիցներեն էվատի մե դաթըմ հալավ դայրա գտի:

Մարը կըսե.- Օդուլ ի՞նչ պիտի էնես, կենա ինչ սատանան ամաջդ պայրաղ է բացել ուրմիշ ես եկե:

- Օ՛, չէ, չի ըլլի, իլլաքի պիտի գտնիս:

Մայրը կերթա մե դաթըմ դայրա կը բերե, մանչը դուլթուրը կը գարնե, կերթա պառնիկմախեռնի մոտ ու կըսե.

- Ինձի մե լավ, 16-17 տարեկան աղջիկըմ շինե, ահան ալ շորերս, հագու:

Պառհկմախեռը կասե թե.- Մի ոսկի է:

- Թող լինի, կտամ (մի ոսկին էլ արժե 8-9 ռ.):

Կը շինե, կը հագցնե, ուղիղ մի սիրուն, շատ սիրուն աղջիկ:

Սա սպիտակ չալման ոտքից գլուխ կառնե, կերթա այն աղայի պատշգամբի տակ կը կանգնի: Ծառաները կը նկատեն սրան, կըզան կը մոտենան ու կը հարցնեն, ի՞նչ է ուզում: Նա էլ կը պատասխանե թե.

- Ձեր աղային հարցրեք թե աղջիկ պարոն սիրել չի՞ կամենում:

Սրանք կը նայեն երեսին, հրեշտակի նման մի սիրուն աղջիկ, կը գնան աղայի մոտ ու հարց կառաջարկեն թե.

- Աղա, մի աղջիկ պարոն է եկել, ասում է թե. «Ձեր աղան աղջիկ պարոն չի՞ սիրուն»:

Աղան հարցնում է.- Սիրո՞ւն է:

Ծառաները պատասխանում են.

- Շա՛տ սիրուն է, նայել անզամ չէ կարելի, սիրունությունից մարդ կամաչե:

Աղան իսկույն կը հրամայե.- Հրավիրեցեք:

Ծառաները կը գնան և ներս կը բերեն. սրանք մեկս մեկու կը ողջունեն հետո աղան կասե.

- Աղջիկ պարոն, ինչո՞ւ մի քիչ վաղ չէկար, այսօր մենք դավուրմա էինք եփել և շատ լավը, վաղը գայիր բոզբաշը միասին ուտեինք: Բայց որ դա անցել է, կը հրամայե՞ք ձեզ

համար դավուրմա բերել տամ մի քիչ ուտեք:

Աղջիկ պարոնն էլ կամք կտա: Աղան կը հրամայե ծառաներին, որ բերեն սեղան պատրաստեն: Իսկ աղջիկ պարոնը իր մտքումը կասե թե. «Գոնե չեղավ, չեղավ, մի անգամ էլե իմ կովիս միսը ուտենք»:

Սեղանը պատրաստելուց զանազան ուտելիքներով, ծառաները կը հեռանան, իսկ սրանք կը նստին կուտեն, կը խմեն լավ, ուզածի պես, բավական ժամանակ էլ կանցնի, աղջիկ պարոնը կը հարցնե թե.- Ձեր քնելու ժամանակը ե՞րբ է:

Աղան էլ պատասխանում է թե.- Ուզում ե՞ք հիմա էլ կարելի է քնել:

Ծառաներին կը հրամայե անկողին պատրաստել: Նրանք էլ, ինչ որ աղան լավ և խաս բաներ ունի առաջ կը բերեն, կը պատրաստեն ու հետո կասեն թե. «Էլ ինչ կը հրամայեք»: Աղջիկ պարոնը կասե, որ «ոչինչ» ու աղային կը հարցնի թե»- Չե՞ր կարելի այս գիշեր ծառաներին մի կողմ հեռացնել:

Աղան կը կանչե քառասուն ծառային ամեն միմին մի մի ոսկի կտա և կասե.- Գնացեք, այս գիշեր դուք էլ քե՛ք արեք, բայց որ լույսը կը բացվի արիք:

Սրանք ոսկիները կառնեն ու կնտրլ-մնտրլ սանդուղքներից իջնելով կերթան: Դռները կփակեն ու իրանք էլ պառկելու կը պատրաստվին:

Աղջիկ պարոնը կասե որ.- Մեզանում սովորություն է, որ առաջ տղամարդը կը պառկի, հետո կինը:

Աղան կը պառկի, իսկ աղջիկ պարոնը ծխախոտը ծխելով ման գուքա և կը հետագոտե սենյակները, թե ինչ աչքի ընկնող բաներ կան: Բայց աղան համբերությունից դուրս էկած ասում է.

- Աղջիկ պարոն, դե արի':

- Լավ, գուքամ,- կըսե, ու (գիտեք ինչ, էն մըխած պոչը էլի իր մեջքում պահած ունի) էլի ծխելով ման գուքա:

Երկրորդ անգամ աղան կըսե.- Դե արի':

- Լավ,- կըսե, ու պոչը մեջքից հանելու թատառուկ կանե: Մեկ էլ որ կասե, սա պոչից բռնած ցույց կտա գլխավերկից ու կը հարցնե.

- Աղա՛, իսիկ ի՞նչ է:

Աղան ասում է.- Չգիտեմ, պոչ է, ինչ է:

- Աղա՛, իսիկ ի՞նչ է:- Էլի,- աղա, իսիկ ի՞նչ է (վերջինը ավելի բարձր ձայնով):

Չետո իրան զարնելով աղային. «Ղառղա է, թե սառչա է, թե պլտրչին է, թե ղառղա է, թե սառչա է, թե պլտրչին է, թե (կըսե ու կուտա չփլաղ աղային) ղառղա՛ է, թե սառչա է, թե՛ պլտրչին է», այնքան կը զարնե որ մարդը արյունվա, փրփրած, ուշաթափ վայր կը ընկնի:

Աղջիկ պարոնը վերմակը քցելով վրան, ինչքան որ աչ-

քի ընկած բաներ կան և արկղիկով ոսկին կը հավաքե ու կէրթա, շորերը կը փոխե, իր շորերը կը հագնի, և դեպի տուն կուղղե յուր քայլերը և մորը կըսե.

- Մարս, ահա քեզ ոսկի և այսքան արծաթեղեններն էլ ընծա, կովն առնող աղան տվեց, տեսա՞ր ինչ լավ մարդու եմ ծախել, որ ինքը իրան խղճովը կը վարձատրե և ասավ որ՝ աստված շհատ լինի էլի կուտամ:

Սրան թողնենք իրա տունը, գնանք աղայի մոտ:

Լուսաբացին ծառաները գուքան: Մի երկու ժամ սպասելուց կը տեսնին, որ ոչ ձայն կա և ոչ ծպտուն, իրանք իրանց կասեն. «Մեր աղան այսքան երկար քնողը չէր, չը լինի մի վտանգ պատահած լինի»: Մի քիչ էլ կըսպասեն, և ոչ մի ձայն:

Ծառաներից մեկը կըսե.- Ես կը գնամ և կը նայեմ:

Երբ ներս կը մտնի և կը տեսնի աղայի անկողինը զգված և արյունվա, կը հավաքե մյուսներին, որ իմանան բանի էությունը: Բոլորը կը հավաքվին կը գան, վերմակը հետ կը տանին և ի՛նչ, աղան փրփրած, արյունվա ընկած է, համարյա անշնչացած: Մեկը ցած ձայնով ձայն կտա. «Աղա՛ (մի քիչ բարձր) աղա՛ (էլի բարձր), աղա՛:

Աղան էլ, մի հառաչ արծակելով՝ «Ը՛-ը՛-ը՛»:

- Տո տղերք, աղան դեռ կենդանի է, ջո՛ւր, ջո՛ւր հասցրեք:

Ջուրը կը բերեն աղայի երեսին կը սրըսկեն, աղան ուշքի գուքա և կասե տնքալով.

- Ա՛խ, տղայք, գրող ուստի՛նք, մահ ուստի՛նք, այդ կովը չուստի՛նք, գրող ուստի՛նք, մահ ուստի՛նք, այդ կովը չուստի՛նք (երեք անգամ կը կըրկնե):

Ծառաները բանի էութունը հասկանալով ասում են. «Հը-ը-ը, աղջիկ պարոնը կովի տե՞րն է եղել»:

Սրանք էստեղ մնան, մենք գնանք էն տղայի մոտ:

Էն տղան էլ երկրորդ օրը կը գա աղայի պատշգամբի տակ և ականջ կանե, թե, աղան մեռավ թե կենդանի է և ինչ է պահանջում, կամ ուզում: Լսում է, որ աղան ասում է.

- Ինձ համար Ինկիլիզից մի հեքիմըն բերեք տվեք, այստեղիները չեն ուզում:

Եվ ինչու համար, նրա համար որ այնքան խաբեբա է, որ ամբողջ քաղաքը խաբելով վառել է, վախենում է, թե այստեղի բժիշկները կը թունավորեն իրան, ուստի կը պահանջե որ Ինկիլիզից բերել տան:

Էս տղան իմանալուն պես կը վազե պառիկմախտեռի մոտ, ոսկին կը տա և կասե.

- Ինձ մի Ինկիլիզ շինե:

Սի ցիլինտըն էլ նորը բերել կտա, շորերը և իր ուզածի պես երիտասարդ, մի քանի պուզիրոկներ էլ կառնի, ձվի սպիտակուցը առանձին, դեղնուցը առանձին, ածխաջուր ու այդ տեսակ մի քանի բաներ դարսած մի կարզիմի մեջ, անցնում էր փողոցներով ու բղավում.

- Ինկիլիզու եմ եկել, լավ, թագավորական լայել հեքիմ եմ:

Եվ երեք չորս անգամ անցնում էր հենց այն փողոցով, որտեղ էր աղայի բնակարանը: Այդ րոպեին տեսնում է դռան ծառաներից մեկը և տուն է վազում, աղային ասում.

- Աղա, մե հեքիմ է եկել ինկիլիզու, գուզես կանչեմ:

Աղան ասում է.- Կանչե, կանչե:

Ծառան իսկույն գուքա կը կանչե:

Սա էլ կը գա, վերև բարձրանալով աղայի մոտը կը քննե ցավերը ու կասե.

- Աղա, այս ինչ բան է, ասեմ ծեծել եմ, քեզ պես մարդուն ո՞վ պիտի վստահի ծեծելու, բայց քո վերքերը երևում են, որ ծեծված է, այն էլ մեխերով, վերքերը մեխի տեղեր են:

- Աղան կը զարմանա, թե այս ինչ լավ բժիշկ է, որ իսկույն հասկացավ բանի էությունը և կառաջարկե իր վարձատրությունն ու կըսե.

- Այժմ ի՞նչ է հարկավոր ինձ:

Նա էլ կը պատվիրե.- Բաղանիք:

Ծառան իսկույն գնում է և պատվիրում, որ ոչ ոքի ներս չը թողնեն, որ յուր աղան է գալու և լավ պատրաստեն:

Կը գա, աղային էլ կըսե որ.- Արդեն պատրաստ է:

Աղան կըսե ծառաներին, որ.- Դուք էլ բոլորդ արիք գնանք, բոլորն էլ ուրախանում են և հավաքվում գնալու:

Բայց պ. բժիշկը ասում է, որ.- Ես այդ տեսակ հագնված մարդկանց հետ տեղ չեմ գնում:

Եվ աղան կը հրամայե, որ ինչ խաս ու դումաշ շորեր ունեն նրանք հագնին և ոտներն էլ արծաթյա քոշերը:

Ամենքի պատրաստվելուց հետո երկու ծառան ընկնում են աղայի դոլթուղներից և ուղևորվում են բաղանիք: Երբ հասնում են, ծառաները աղային հանվեցնում ու տանում են ներս, իրանք էլ սկսում են հանվելը: Այն ժամանակ բժիշկը ասում է.

- Գիտե՞ք ինչ, ես աղայի շահ տամարից պիտի արյուն առնեմ: Երբ սկսեմ, նա կը ճվճըվա. «Յաման հասե՞ք, օգնեցե՞ք», չլինի թե այդ թուպեին ներս մտնիք, ես կը շշկլվեմ, սխալ կը կտրեմ և այն ժամանակ աղանի բանից կը պրծնի:

- Լավ,- կասեն, ու ամենքը կը հեռանան առանձին-առանձին լողանալու:

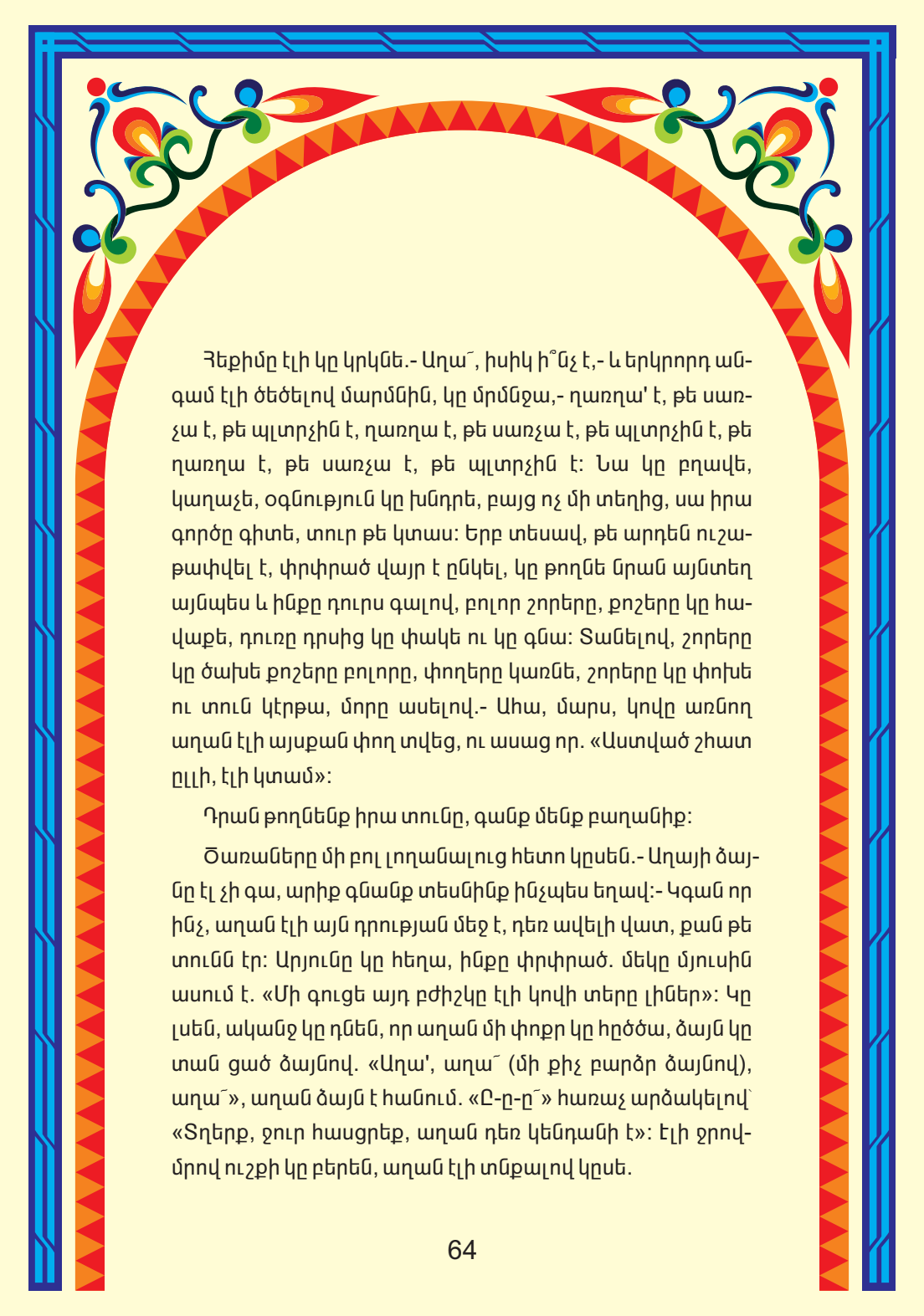
Չետո բժիշկն է ներս մտնում՝ փեշտամալի տակից մեջքը փաթաթած կովի պոչը, ծխախոտը ծխելով գյորակի շուրջը կը պըտըտի, իսկ աղան հառաչելով ասում է.

- Չեքիմ աղա, վերքերս կսկծեց, չեմ դիմանա:

Իսկ բժիշկը ասում է.- Թող քրքրի դեռ վաղ է, ժամանակ կա.- ու պոչը մեջքից քիչ-քիչ դուրս կհանե, երբ երրորդ անգամ ասում է, թե. «Չեմ դիմանա», հեքիմը այդ թուպեին պոչը դուրս կը հանե ու գլխավերևը կը կանգնի.

- Աղա՛, իսկ ի՞նչ է:

Երբ աղան պոչը կը տեսնի, հոգուն տունը կը մարի:

Չեքիմը էլի կը կրկնէ.- Աղա՛, իսիկ ի՞նչ է,- և երկրորդ անգամ էլի ծեծելով մարմնին, կը մրմնջա,- դառաղա՛ է, թե սառչա է, թե պլտրչին է, դառաղա է, թե սառչա է, թե պլտրչին է, թե դառաղա է, թե սառչա է, թե պլտրչին է: Նա կը բղավէ, կաղաչէ, օգնութիւն կը խնդրէ, բայց ոչ մի տեղից, սա իրա գործը գիտէ, տուր թե կտաս: Երբ տեսավ, թե արդեն ուշաթափվել է, փրփրած վայր է ընկել, կը թողնէ նրան այնտեղ այնպէս և ինքը դուրս գալով, բոլոր շորերը, քոշերը կը հավաքէ, դուռը դրսից կը փակէ ու կը գնա: Տանելով, շորերը կը ծախէ քոշերը բոլորը, փողերը կառնէ, շորերը կը փոխէ ու տուն կ'երթա, մորը ասելով.- Ահա, մարս, կովը առնող աղան էլի այսքան փող տվեց, ու ասաց որ. «Աստված շիատ ըլլի, էլի կտամ»:

Դրան թողնենք իրա տունը, գանք մենք բաղանիք:

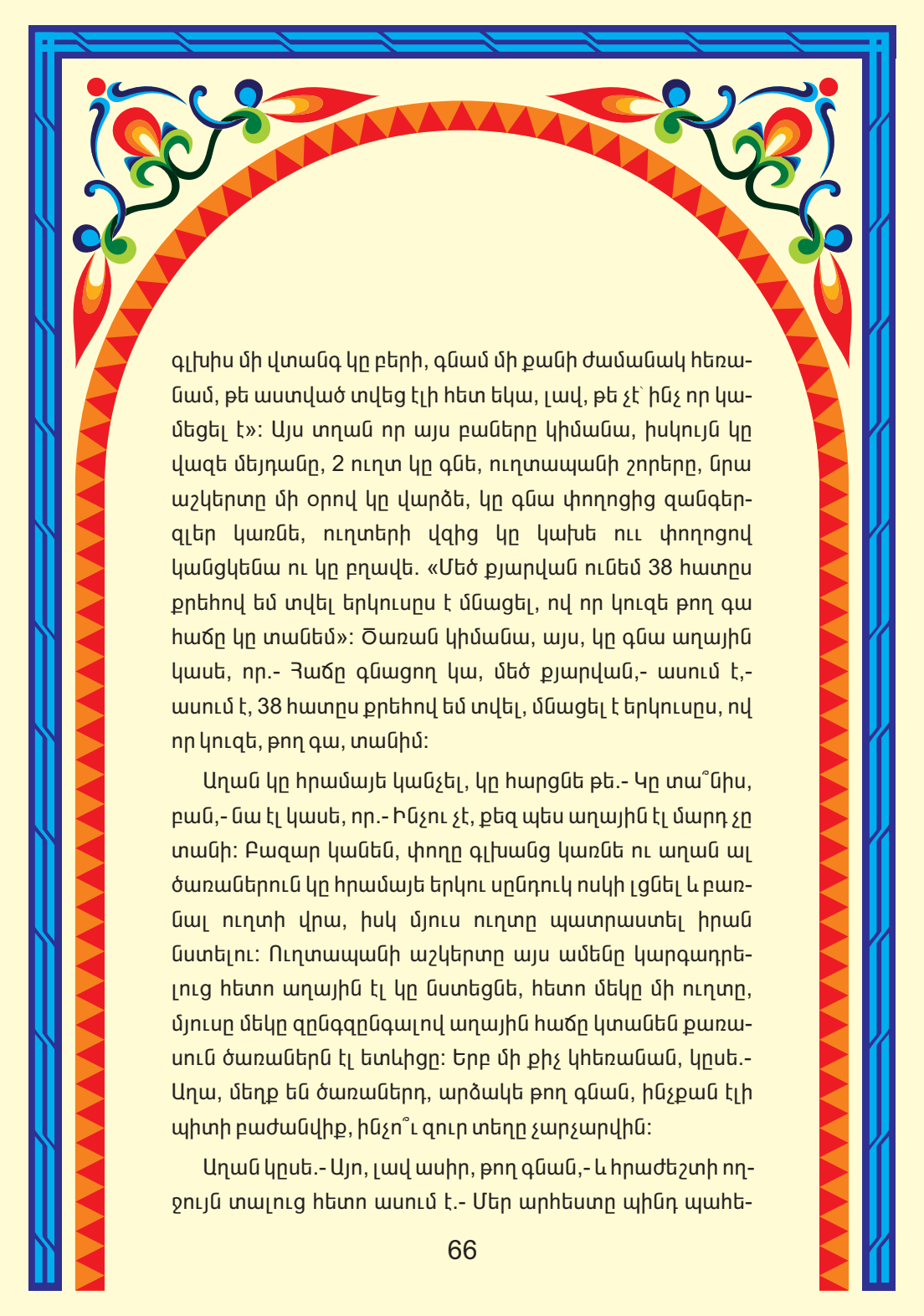
Ծառաները մի բոլ լողանալուց հետո կըսեն.- Աղայի ծայնը էլ չի գա, արիք գնանք տեսնինք ինչպէս եղավ:- Կգան որ ինչ, աղան էլի այն դրութեան մեջ է, դեռ ավելի վատ, քան թե տունն էր: Արյունը կը հեղա, ինքը փրփրած. մեկը մյուսին ասում է. «Մի գուցե այդ բժիշկը էլի կովի տերը լինէր»: Կը լսեն, ակամջ կը դնեն, որ աղան մի փոքր կը հըծծա, ծայն կը տան ցած ձայնով. «Աղա՛, աղա՛ (մի քիչ բարձր ձայնով), աղա՛», աղան ձայն է հանում. «Ը-ը-ը՛» հառաչ արձակելով՝ «Տղերք, ջուր հասցրեք, աղան դեռ կենդանի է»: Էլի ջրով-մրով ուշքի կը բերեն, աղան էլի տնքալով կըսէ.

- Գրո՞ղ ուտեհի՞նք, մա՞հ ուտեհի՞նք, այդ կովը չուտեհինք:
Ա՞խ, գրո՞ղ ուտեհի՞նք, մա՞հ ուտեհի՞նք, այդ կովը չուտեհինք:

Ծառաները մեկ-մեկու երես են մայում և հասկանում էլի
օյինբագությունը:

Վերջապես ծառաները դուրս գութան, որ շորերը հագ-
նին ու աղային տուն տանին, կնայեն որ՝ ոչ շոր կա, ոչ
ոտնաման, այս ինչ բան է. ձայն կտան, կը բղավեն, ոչ որ
լսող չկա և ոչ էլ մարդ է երևան գալիս: Վերջապես շատ
իրարանցումից համամչին գութա, կը հարցնեն, նա էլ կը
հայտնե, որ ինքը երբեք չէ եկել, ինչ որ իրանք եկել են ներս.
«Ահա սա է իմ այստեղ գալը, ձեր գալուց հետո», ինչ
անենք: Տուն կուղարկեն մեկին, որ շորեր բերի, հագնեն,
տուն գնան: Շորերը կը հագնին, աղային կը հագցնեն և կը
դնեն նասիլկի մեջ ու տուն կը տանին (որովհետև այն ժա-
մանակ կառք չկար): Բաղանիքը, ասենք շատ թե քիչ օգնել
էր, վերքերը կակղացել էր ու դեղերով, չնչին բաներով մի
քիչ առողջացավ:

Մի ամիս ու կես, երկու ամիս անցնելուց հետո, էլի մեր
տղայի միտքը փոխվեց թե. «Մեկ գնամ տեսնիմ աղաս ինչ է
անում, մեռա՞վ թե կենդանի է»: Յուր շորերով էլի կը գնա
պատշգամբի տակ ման կը գա և կը լսե, որ աղան ասում է.
«Ինձ համար աչք անցուցեք, երբ կը տեսնիք քյարվանը,
ինձ իմաց տվեք, որ պիտի գնամ հաճը, մի երկու տարի այն-
տեղ մնամ, թե չէ էն սատանան որտեղ որ է կը գա և մի օր

գլխիս մի վտանգ կը բերի, գնամ մի քանի ժամանակ հեռա-
մամ, թե աստված տվեց էլի հետ եկա, լավ, թե չէ՝ ինչ որ կա-
մեցել է»: Այս տղան որ այս բաները կիմանա, իսկույն կը
վազե մեյդանը, 2 ուղտ կը գնե, ուղտապանի շորերը, նրա
աշկերտը մի օրով կը վարձե, կը գնա փողոցից զանգեր-
զլեր կառնե, ուղտերի վզից կը կախե ու փողոցով
կանցկենա ու կը բղավե. «Մեծ քյարվան ունեմ 38 հատըս
քրեհով եմ տվել երկուսըս է մնացել, ով որ կուզե թող գա
հաճը կը տանեմ»: Ծառան կիմանա, այս, կը գնա աղային
կասե, որ.- Հաճը գնացող կա, մեծ քյարվան,- ասում է,-
ասում է, 38 հատըս քրեհով եմ տվել, մնացել է երկուսըս, ով
որ կուզե, թող գա, տանիմ:

Աղան կը հրամայե կանչել, կը հարցնե թե.- Կը տա՞նիս,
բան,- նա էլ կասե, որ.- Ինչու չէ, քեզ պես աղային էլ մարդ չը
տանի: Բազար կանեն, փողը գլխանց կառնե ու աղան ալ
ծառաներուն կը հրամայե երկու սընդուկ ոսկի լցնել և բառ-
նալ ուղտի վրա, իսկ մյուս ուղտը պատրաստել իրան
նստելու: Ուղտապանի աշկերտը այս ամենը կարգադրե-
լուց հետո աղային էլ կը նստեցնե, հետո մեկը մի ուղտը,
մյուսը մեկը զընգզընգալով աղային հաճը կտանեն քառա-
սուն ծառաներն էլ ետևիցը: Երբ մի քիչ կհեռանան, կըսե.-
Աղա, մեղք են ծառաներդ, արծակե թող գնան, ինչքան էլի
պիտի բաժանվիք, ինչո՞ւ զուր տեղը չարչարվին:

Աղան կըսե.- Այո, լավ ասիր, թող գնան,- և հրաժեշտի ող-
ջույն տալուց հետո ասում է.- Մեր արհեստը պինդ պահե-

ցեք, տանըս լավ նայեցեք: Եկա՛ եկա, չեկա՛ ինչքան որ կարողություն ունեմ հավասար բաժանեցեք ու շարունակ մնացեք իմ տան մեջ ու ինձ ողորմի տվեք:

Այս տղան, աղայի ծառաներին ճանապարհ գցելուց հետո, իրա վարձած ուղտապանի աշկերտին էլ կը ճամբե ու հանգիստ կը շարունակե ճանապարհը:

Մի քիչ գնալուց հետո աղան կը հարցնե.- Ո՞ւր է քո քարավանը:

Նա էլ ցույց կուտա հեռվից քե.- Տե՞ս, այնտեղից երևում է, մի քիչ էլ գնանք կհասնենք:

Էլի կը շարունակեն ճանապարհը, աղան կարծես զգում է իր գլխի գալիքը և հարցնում է.- Ո՞ւր են, չեն երևում:

- Ա՛յ, էն դումանը որ կերևա, իմ քարավանն է, մի քիչ էլ, կը հասնենք: (Եվ գիտե՞ք, կովի պոչն էլի յուր մեջքում ունի պահած):

Կը գնան մի քիչ էլ, մի ժայռի կը հասնին, տղան չորս կողմը կը նայե, որ ոչ ոք չկա, ամայություն է տիրում այդտեղ, ուստի կանգ է առնում, պոչը մեջքիցը հանում, աղային դեմ անելով դարձյալ ասում է.- Աղա՛, իսիկ ի՞նչ է, մեկ նայիր, աղա, իսիկ ի՞նչ է:

Բայց երևակայեցեք աղայի դրությունը էդ րոպեին, լեռին կը պատռվի, արյունը կը ցամաքի, ի՞նչ անի այդ ամայի տեղում: Կը սկսե աղաչել, պաղատել, բայց ուշք դարձնողը ո՞վ է, մտքումը տղան կըսե. «Դուք շատ շատերին եք

վառել, ես էլ ձեզ պիտի վառեմ» ու էլի կըսե.- Աղա՛, իսկ ի՞նչ է,- ու կը սկսե զարնելը. «Ղառղա՛ է, թե սառչա՛ է, թե պլտրչին է, դառղա՛ է, թե սառչա՛ է, թե պլտրչին է, դառղա է, թե սառչա է, թե պլտրչին է» ու կուտա ջանին. այնքան որ հոգին ավանդած աղան ուղտի վրայից վայր կը ընկնի: Սա կը քաշե մի կողմ, մի բուռը հող կածե վրան, ինքը ոսկիքը, ուղտերը կառնե ու կէրթա քաղաքը: Գիշերով կը հասնի, յուր շորերը կը հագնի, զընգզընգալով սունդուկներով ոսկին տուն կը տանի ու մորը կըսե.- Մարս, արի ոսկիքը տուն տար, կովիս զինն է, այս էրկու ուղտն էլ հետը աղան ինձ ընծայեց, բայց ես ի՞նչ եմ անում ուղտը, ծախեմ, վաղը փող կանեմ:

Ու այդպես էլ արեց: Մի շքեղ տուն էլ վարձեցին, մոր հետ զուգվեցան ու սկսեցին կարգին ապրուստը:

Էրզրունում մարդ չէղավ, Ստամբուլում աղա էղավ:

Տպագրվում է «Հայ ժողովրդական հեքիաթներ»-ի 4-րդ հատորից (Երևան, 1963, էջ 465-475): Գրառման ձեռագիրը պահպանվում է ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Բանախուսական արխիվում (Երվանդ Լալայանի ֆոնդ, գործ I, N 898): Ձեռագրի վրա դրված է «Երվանդ Լալայանի խմբարչավ» կնիքը: Վերնագիր չունի: Ձեռագրի առաջին էջում վերնագրի փոխարեն գրված է «Հեքիաթ», այնուհետև նույն էջում հեքիաթի կողքին գրված է. «Էրզրունի բարբառով»: Գրառման համգամանքների ասացողի, գրի առնողի, ժամանակի և այլնի մասին տեղեկություններ չկան:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ ԱՅՍ ԳՐՔԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ՄԱՍԻՆ	3
ԱՆԹԻՈՒ ԱՇԽԱՐՔ ԷՐԹՅՈՂՏՂԱՆ	5
ԷՐԿՈՒ ԱԽՊԱՐ	12
ՕԽԽԱՆՅ	16
ՊԻԻԼՊԻԼԻՆ ՀԵՔԻԱԹԸ	21
ԾՈՎՈՒ ԱՂՋԻԿԸ	27
ՄԻՍՈ	35
ԿԱԽԱՐԴ ԱՐԱՊԸ	46
ԷՐԶՐՈՒՄՈՒՄ ՄԱՐԴ ՉԵՂԱՎ, ՍՏԱՄԲՈԼՈՒՄ ԱՂԱ ԷՂԱՎ	51
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ	69

«ՄԻՏՔ» ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

 ԱՎԱԽՔԻ
 ՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ
 ԵՔԻԱԹՆԵՐ

ISBN 978-99941-2-635-4

Տպագրությունը՝ օֆսեթ
Չափսը՝ 64x90 1/16
Թուղթը՝ կավճապատ
Ծավալը՝ 4,5 տպ. մամուլ
Տպաքանակը՝ 500 օրինակ

0014, Հայաստան, ք. Երևան, Ադոնց 13/7
Էլ. փոստ՝ info@topprint.am

